

Yüzüncü Yılında Türkiye Cumhuriyeti: Cumhuriyet-Demokrasi Tartışması Bağlamında Bir Değerlendirme Denemesi

Cihan UZUNÇAYIR*

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzyıllık sürecini cumhuriyet ve demokrasi tartışmaları üzerinden analiz etmektedir. Cumhuriyet ve demokrasi her ne kadar birbirleriyle örtüşen ve benzer anlamlara sahip kavramlar gibi görünse de siyaset teorisi bağlamında uzun bir süredir çatışma ve gerilim yaşayan iki farklı olgudur. Cumhuriyet özgürlüğe dayalı bir kamu yararı anlayışını vurgularken, demokrasi yurttaşların eşitlik temelinde siyasal süreçlere dahil edilmesine öncelik verir. Türk siyaseti bağlamında da cumhuriyet ve demokrasi, farklı öncelik ve vurgulara sahip iki ayrı siyasi yaklaşımı temsil etmektedir. Cumhuriyet, kurucu kodları nedeniyle, devlet öncülüğünde modernleşme, katı laiklik ve bürokratik elitizmi içeren Kemalizm'e özgü bir siyasi yönelimle karakterize olur. Buna karşılık demokrasi, Kemalist devrimciliğin eleştirisini, dini ve muhafazakâr değerlerin desteklenmesini ve seçimlerle şekillenen halk egemenliği ilkesinin yüceltilmesini vurgulayan liberal-muhafazakâr blokla ilişkilendirilmektedir. Çalışmamızda cumhuriyetin yüzyıllık tarihinin, cumhuriyetçiliğin bu muhafazakâr yorumu ile demokrasinin popülist versiyonu arasındaki mücadele üzerinden anlaşılabilirliğini savunuyoruz. Türkiye'nin yakın siyasi tarihinde yaşanan krizlerin, aksaklıkların ve kesintilerin bu iki yaklaşımın sorunlu doğasından kaynaklandığını iddia ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Cumhuriyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti, Demokrasi
JEL Sınıflandırması: Z18, Z19

The Republic of Türkiye at its Centenary: An Analytical Essay within the Framework of the Republic-Democracy Debate

ABSTRACT

This study analyzes the century-long phase of the Republic of Türkiye through the debate on republic and democracy. Although republic and democracy may appear to be overlapping and similar concepts, within the context of political theory, they are two distinct phenomena that have long been characterized by conflict and tension. While the republic emphasizes a conception of public good based on liberty, democracy prioritizes the inclusion of citizens in political processes on the basis of equality. In Turkish politics, the republic and democracy represent two distinct political approaches with differing priorities and emphases. Due to its foundational codes, the republic is characterized by a political orientation specific to Kemalism, which includes state-led modernization, strict secularism, and bureaucratic elitism. In contrast, democracy is associated with the liberal-conservative bloc, which emphasizes the critique of Kemalist revolutionism, the promotion of religious and conservative values, and the exaltation of the principle of popular sovereignty shaped by elections. We argue that the century-long trajectory of the republic can be understood through the struggle between this conservative interpretation of republicanism and the populist version of democracy. Moreover, we contend that the crises, disruptions, and interruptions experienced in Türkiye's recent political history stem from the problematic nature of both of these approaches.

Key Words: Republic, Republicanism, Republic of Türkiye, Democracy

JEL Classification: Z18

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cihanuzuncayir@osmaniye.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-0734-4303

(Makale Gönderim Tarihi: 25.10.2023 / Yayına Kabul Tarihi: 11.12.2024)

Doi Number: 10.18657/yonveek.1379807

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Genel bir değerlendirme yaptığımızda, cumhuriyetin geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğunu ve değer yüklü bir kavram olarak algılandığını görmekteyiz. Birçok olumlu içeriği bünyesinde taşıdığı düşünülen cumhuriyetin demokrasiyi de kapsadığı varsayılmaktadır. Matematiksel terimlerle ifade edecek olursak, cumhuriyetin evrensel küme olarak kabul edildiği bir bağlamda, demokrasiye cumhuriyetin bir alt kümesi olarak yaklaşılmaktadır. Oysa hem siyaset bilimi perspektifinde hem de siyaset teorisi açısından cumhuriyet ve demokrasi ayrı ve müstakil olgulardır, birbirlerine indirgenemez niteliklere sahiptirler. Bunun yanı sıra cumhuriyet ve demokrasi oldukça farklı anlamlara gelebilmektedir. Teorik ve pratik düzeyde her iki kavramın değişken özelliklerinden bahsetmek mümkündür.

Bu çalışmada cumhuriyet ve demokrasinin siyaset bilimi ve siyaset teorisinde ifade ettiği anlamlara ışık tutarak, birbirleriyle olan ilişkileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bunu yapmaktaki amacımız, Türk siyasetinde cumhuriyet ve demokrasinin bağlantılarını, gerilimlerini ve çatışmalarını açığa çıkarmaktır. Cumhuriyet ve demokrasinin teorik düzeyde seyrettikleri farklı tarihsel güzergahların Türkiye örneğiyle ne ölçüde örtüşme gösterdiği üzerinde durulacaktır. Cumhuriyetle demokrasinin esasında sanıldığı kadar uyumlu bir ikili olmadığı ve çoğu zaman ihtilafli bir ilişkiye sahip olduğu temel vurgularımızdan bir tanesidir. Bu kapsamda Cumhuriyet'in¹ ilanı sonrası Türkiye siyasetine ilişkin okumalardan birinin, cumhuriyetle demokrasinin bahse konu gerilimi üzerinden yapılabileceğini savunuyoruz. Tarihsel süreçteki uzlaşmazlıklarına ve çatışmalarına rağmen bugün cumhuriyetle demokrasinin koşullu bağlı şekilde birbirlerine ihtiyaç duyduklarına dikkat çekiyoruz. Nihayetinde hem dünyadaki hem de Türkiye'deki demokrasiye ilişkin sorunların kaynağında bu bağlantının kaybolmasının etkisinin olabileceğini vurguluyoruz.

Bu doğrultuda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak cumhuriyet ve cumhuriyetçiliğin tanımları, tarihsel gelişim süreçleri ortaya koyulacaktır. İkinci kısımda cumhuriyetle demokrasinin nasıl bir ilişkiye sahip olduğu üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde ele alınan teorik perspektif doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin yüz yıllık tarihi değerlendirilecektir.

I. CUMHURİYETİN ve CUMHURİYETÇİLİĞİN TEORİK ÇERÇEVESİ

A. Tanım Sorunu

Cumhuriyet, günlük siyasal dilde ve tartışmalarda çok sık kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir siyasal dönemeci temsil etmesi itibarıyla de ona atfedilen anlamların duyu yüklü olması şaşırtıcı değildir. Hal böyle olunca kavram, birden fazla anlamı ihtiva eden, farklı çağrışımları olan ve muarızlara karşı kullanılan bir yapıya bürünebilmektedir. Elbette bu durum kısmen Türkiye'deki siyasi tartışmaların bağlamıyla ilgilidir. Ancak cumhuriyetle ilgili devam edegelen karmaşa, asıl olarak kavramın siyaset bilimi ve siyaset teorisi literatüründeki kullanımından kaynaklanmaktadır. Sosyal

¹ Metin boyunca "Cumhuriyet" ifadesi büyük harfle yazıldığında Türkiye Cumhuriyeti'ni işaret edecektir. Diğer bağlamlarda kullanılan "cumhuriyet" kelimesi ise küçük harflerle yazılacaktır.

bilimlerdeki pek çok kavram gibi cumhuriyet de üzerinde uzlaşmış bir tanıma sahip değildir. Zira cumhuriyet bir rejim tipini, belirli bir ideolojik görüş setini, bir dizi ilke ve değeri ve nihayet bir siyaset teorisini karşılamak için işe koşulan bir terim olarak çok boyutlu bir niteliğe sahiptir (Üstel, 2023).

Cumhuriyeti anlamaya çalışırken kavramın dar ve geniş anlamlarından söz etmek mümkün. Onun dar anlamı cumhuriyeti bir idari sistem, bir siyasal rejim tipi olarak görme eğilimindedir. Hukuki-idari perspektife denk düşen bu yaklaşım cumhuriyeti, devlet başkanlığının irsi yollarla devredilmediği, monarşinin zıttı bir rejim olarak tarif eder. Yönetimin intikali ve meşruiyeti “soy esası”na dayanmıyorsa orada bir cumhuriyet idaresinin varlığından söz edilebilir. Cumhuriyetin geniş anlamı ise iktidarın nasıl el değiştirdiğinden ziyade bu iktidarın nasıl yürütüldüğü meselesini kendisine sorun eder (Kılıçbay, 1994: 15-16). Bu bakımdan cumhuriyet, yönetimin monarşi, oligarşi ya da aristokrasi olmasıyla ilgilenmez. Özgürlük esasına bağlı, yurttaşların kamusal yararını gözeten, hukuki kurallara dayanan iyi bir toplum ideali doğrultusunda etik-politik ilkelerin oluşturulması gerekliliğinin altını çizer (Saraçoğlu, 2023: 30-31).

Geriye dönüp baktığımızda, cumhuriyetin en eski anlamının onun geniş yorumuyla daha yakından ilgili olduğunu görüyoruz. Kavramın etimolojik kökleri bize siyasal idarenin intikaliyle ilgili çok az şey söylemektedir. Cumhuriyetin Batı dillerindeki karşılığı (Republic, Republik, Republique), Roma Cumhuriyeti’ndeki *Res Publica*’dan türetilmiştir. Buna göre Latince’deki *res*, “somut şey”, “nesne”, “mesele” anlamına gelirken, *publica* da kamu veya yurttaşlar için ortak olanı ifade etmektedir. İkisinin birleşimi sonucu oluşan *Res Publica*, *Res Privata*’nın zıttı yani insanların ailevi yaşamları dışında ortaklaşa sahip oldukları kamusal alan ve ortak yarar olarak anlaşılabilir (Başkı, 2022: 364; Haakonssen, 2017: 730).

B. Cumhuriyetin ve Cumhuriyetçiliğin Tarihsel Gelişimi

Res publica ile cumhuriyet kavramı ilk olarak Roma’da kullanılmış olsa da cumhuriyetçi düşüncenin izini süren bazı araştırmacılar, geleneğin başlangıç noktası olarak Antik Yunan’ı gösterirler. Antik Yunan’ın cumhuriyetçi siyasi düşünceye yaptığı önemli katkılardan birisi Aristoteles’in “politeia” kavramını türetmesiyle olmuştur. Politeia, “anayasa”, “siyasal rejim” ve “karma yönetim” gibi farklı anlamlara gelmektedir (Zabcı, 2023: 39). Aristoteles’in politeia’yı demokrasinin düzgün işleyen formu, oligarşi ve demokrasiyi uzlaştıran karma bir yönetim olarak kavramsallaştırması, kavramın filozoftan sonra cumhuriyet olarak anlaşılmasına sebep olmuştur. Zira Aristoteles politeia’yı, çoğunluğun yönetime ortak olduğu ve yurttaşların kamusal çıkarın peşinden koştuğu bir siyasal rejim olarak resmetmiştir. Ayrıca politeia demokrasi, oligarşi ve monarşinin olumsuz yanlarının törpülediği karma bir rejimi öngörmektedir (Yolsal Murteza, 2023: 42-43). Aristoteles’in Politeia’sı, Roma döneminin iki önemli yazarı Polybios ve Cicero’nun Roma’nın yönetim biçimini karma bir rejim olarak tanımlamasıyla daha gelişkin bir forma kavuşturulmuştur. Bu karma rejimi Romalılar *res publica* yani cumhuriyet olarak isimlendirmişlerdi ve cumhuriyet onlara göre Roma’yla özdeş bir niteliğe sahipti (Uslu, 2024: 19). Cicero *De Republica* adlı eserinde karma rejimin “devlette üstün ve kral niteliğinde bir otoritenin bulunması, bazı yetkilerin seçkinlerin elinde olması ve bazı işlerin halkın yargısına ve iradesine bırakılması” biçiminde işlediğini ifade eder. Bu sistemde “krallar uyruklarına sevgi beslerler,

seçkinlerde üstün bir bilgelik bulunur, halk ise özgürlüğü içerir” (akt. Ağaogulları, 2023: 14).

Polybios ve Cicero gibi yazarların görüşlerinde ve Roma yönetim sisteminde ifadesini bulan bu karma rejim anlayışı, çağdaş demokrasilerin uyguladığı, “kuvvetler ayrılığı” prensibine dayalı denge ve denetleme mekanizmasının erken örneği olarak değerlendirilebilir (Tunçel, 2023: 153). Yalnızca bu değil, Roma siyaset düşüncesinde yurttaşlığın politik yasal/anayasal bağ ile tanımlanan bir temele sahip olduğu da eklenmelidir. Roma *res publica*’sı yurttaş hukuki bir varlık olarak görmektedir. Bu doğrultuda yurttaşların yasal eşitliğe tabi olduğu ve birbirleri üzerinde tahakküm kurmalarının önüne geçildiği bir siyasal sistem inşa edilmiştir (Öztürk, 2023; Sarıbay, 2023). Roma’nın söz konusu yasalı özgürlük anlayışı çağdaş cumhuriyet tartışmalarında Pettit gibi araştırmacıların “tahakkümsüzlük olarak özgürlük” kavrayışına esin kaynağı olmuştur (Pettit, 1997). Roma’nın yurttaşların hukuki eşitliği temelinde karma rejimi esas alan yönetim anlayışına sahip oluşu, bugünkü anayasal hukuk devletinin köklerinin burada olduğunu düşündürmektedir.

Roma *Res Publica*’sı yıkıldıktan sonra cumhuriyet rejimi Orta Çağ’da İtalyan kent devletlerinde yeniden dirilene kadar ortadan kaybolmuştur. Cumhuriyetle idare edilen yönetimlerin tekrar ortaya çıkışı, İtalya’da merkezi bir siyasal otoritenin yokluğunda, Venedik, Floransa, Cenova ve Pisa gibi kent devletlerinde mümkün olmuştur. Yine bu dönemde yaşayan Floransalı düşünür Machiavelli, cumhuriyet rejimine dair ürettiği fikirlerle cumhuriyetçi geleneğe önemli bir katkı yapmıştır (Ağaogulları, 2023: 25). Machiavelli ve onun dönemdaşı bazı Rönesans dönemi hümanist yazarlar, *res publica*’yı “monarşi ya da tiranlık olmayan bir rejim” olarak tanımlamaya başlamışlardır (Uslu, 2024: 21). Cumhuriyetçi düşünce, Rönesans şehir devletlerinin çöküşü sonrasında, özellikle 16. ve 18. Yüzyıllar arasında, Avrupa’daki mutlak monarşilere karşı meydan okumanın siyasi programı haline gelerek yeni bir canlanma yaşamıştır. İngiliz Devrimi sırasında *commonwealth* ifadesi *res publica*’nın İngilizce karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde terim bir yandan monarşinin tiranlığa sapmasını önleme ve onu sınırlama çabasını ifade ederken, diğer yandan monarşinin yıkılmasını ve kralsız bir rejimin kurulmasını isteyenlerin taleplerini dile getirmiştir. Marchamont Nedham, John Milton ve James Harrington gibi İngiliz teorisyenler cumhuriyetçi fikirlerin Roma kaynaklarından esinlenmiş, İtalyan Rönesans’ındaki unsurları örnek alıp onu kendi ülkelerine uyarlamak istemişlerdir. Bu kapsamdaki fikirlerinin özgürlüğün güvence altına alınması, kralın ya da Lordlar Kamarası’nın keyfi idaresinin sınırlandırılması için karma bir anayasanın kontrolü altında temsili bir hükümetin kurulması gibi esaslara dayandığını söyleyebiliriz. Nihayetinde bir tür anayasal monarşi oluşturmayı amaçlamışlardır (Turnaoğlu, 2017: 6; Uslu, 2024: 22).

On sekizinci yüzyılın sonunda gerçekleşen Amerikan ve Fransız Devrimleri, çağdaş cumhuriyetçiliğin temellerini anlamak açısından önemli kırılma anlarını oluşturur. Bu devrimler, iki farklı siyasal perspektifi temsil eder. Hatta çalışmanın konusunu oluşturan cumhuriyet-demokrasi geriliminin felsefi köklerinin bu ayrışma ekseninde bulunabileceğini söyleyebiliriz (Dagger, 2011, ss. 707-08). ABD’nin cumhuriyetçi geleneğe yaptıkları önemli katkılardan birisi

ülkenin “kurucu babaları”nın antikçağların ve Rönesans döneminin cumhuriyetçi anlayışından farklı olarak, büyük bir nüfusa, geniş bir bölgeye ve karmaşık ticaret ağlarına sahip bir ülkeye cumhuriyetçi bir düzen getirmeye çalışmış olmalarıdır (Held, 1998: 65). Monarşi geçmişine sahip olmayan ABD’nin kurduğu yeni rejimin karşı çıktığı kurumlar ve savunduğu fikirler bu bağlamda kendine özgü olmuştur. Daha fazla siyasi özgürlük ve sivil eşitlik adına İngiltere’den bağımsızlığını ilan eden ABD, güçler ayrılığı ilkesi paralelinde, yurttaş katılımıyla devletin yasalarla sınırlandırılması prensibini uzlaştırmaya çalışmıştır. Fransız cumhuriyetçiliği ise mutlak monarşiye karşı kurulan yeni düzende halk egemenliği ilkesine öncelik verirken, türdeş bir yurttaşlar topluluğu inşa etmeyi hedeflemiştir (Başkir, 2022: 369-70; Turnaoğlu, 2017: 6-7). ABD örneğinde, yurttaş ile rejim arasındaki ilişki, yurttaş öncelikle bir yönetim anlayışının oluşumunu sağlamışken, Fransız cumhuriyetçiliği eski düzenle süregelen mücadelesi nedeniyle düzeni/rejimi yurttaşa tercih eden bir yaklaşımı benimsemiştir (Tunçel, 2010: 29).

Fransız Devrimi’yle ortaya çıkan “burjuva liberal cumhuriyetçi model”, güçler ayrılığı ve halk egemenliğinin temsil ilkesini bir araya getiren özellikleriyle klasik cumhuriyetçi gelenekten radikal bir kopuşu simgelemektedir (Ağaoğulları, 2023: 36). Tüm uluslar için özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi evrensel değerleri yayma iddiasıyla cumhuriyetçi düşünce, dünyadaki birçok devrim için ilham kaynağı olmuştur. On sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Karayipler ve Latin Amerika’ya yayılan bu fikirler, 1848’deki “Ulusların Baharı”nın fitilini ateşlemiş, 1905 Rus, 1906 İran, 1908 ve 1923 Türk Devrimlerine katkıda bulunarak bir dizi cumhuriyetçi gelişmenin harekete geçiricisi olmuştur (Turnaoğlu, 2017: 7). Ne var ki cumhuriyetçiliğin bu başarısı onun aynı zamanda tarih sahnesinden kaybolmaya başlamasıyla eşzamanlı gerçekleşmiştir. Zira bu dönemde cumhuriyetçi fikirler, ortak tarihsel bir geçmişi ve değerleri paylaştığı liberalizm tarafından yutulma tehlikesiyle karşılaşmıştır (Brennan ve Lomasky, 2006: 221-22). Her iki siyasal geleneğin mutlak monarşi düzenine, keyfi, sınırsız ve baskıcı yönetimlere karşı özgürlüğün, kuvvetler ayrılığının ve hukukun üstünlüğünün savunulması gibi hususlarda ortaklaşması, onların aynı siyasal düşünce çizgisinin mensupları gibi görülmesine sebep olmuştur (Tunçel, 2010: 38-39). Bu nedenle yirminci yüzyılın büyük bölümünde cumhuriyet, bir siyasal idare biçimi olarak hüküm sürmeye devam etmişse de cumhuriyetçi siyaset teorisi, egemen siyasal ideoloji olarak liberalizmin gölgesi altında kalmaktan kurtulamamıştır (Hammersley, 2020: 368).

Yirminci yüzyılın sonuna gelindiğindeyse cumhuriyetçiliğin yeniden canlandığı bir süreç karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu canlanmanın cumhuriyetçiliğin ideallerini kendisine kaptırdığı rakibi liberalizmin, 1990’larda sosyalizmi mağlup ettiği ve tüm diğerleri karşısında muzaffer bir ideoloji olduğunu ilan ettiği bir aşamada gerçekleşmesi ise tarihsel bir ironi olarak görülebilir. Soldan ve sağdan farklı siyasal hareketler, hâkim liberal yaklaşıma karşı muhalefet doğrultusunda cumhuriyetçi argümanları yeniden keşfetmiş ve onun dilini kullanmaya başlamışlardır (Hammersley, 2020: 377). Cumhuriyetçilik, liberalizmin bayraktarlığını üstlendiği özgürlükçü siyasal değerler üzerinden yeni bir sıçrama yaparak liberalizme kaybettiği mevzileri tekrar kazanmıştır. Özellikle bu dönemde Pettit ve Skinner gibi siyaset teorisyenlerinin tasarladıkları yeni

cumhuriyetçi özgürlük anlayışı söz konusu yeniden canlanmanın teorik zeminini oluşturmuştur (Tunçel, 2010: 38-40).

Bu yeni cumhuriyetçi anlayış, özgürlüğü kendi siyasal söyleminin merkezine oturtmuş fakat bunu liberalizmin özgürlük kavrayışından farklılaştırarak yapmıştır. Liberalizmin, Berlin'in negatif-pozitif özgürlük sınıflandırmasından (1969) ilhamla, negatif özgürlüğü yahut bireyin özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahalenin olmamasını önemseyen perspektifine, yeni cumhuriyetçi yaklaşım "tahakkümsüzlük olarak özgürlük" fikriyle karşılık vermiştir (Pettit, 1997). Bu ise, her müdahalenin özgürlüğü kısıtlayıcı bir eylem olarak değerlendirilmediği bir noktadır. Bir müdahale, ancak insanların özgür eylemlerini keyfi olarak sınırlama potansiyeline sahipse tehlike arz edebilir. Tahakkümü yaratan keyfi müdahaleler, engeller ve kısıtlamalardır. O nedenle uygun denetim ve kontroller altında, ortak değer ve çıkarları gözetilen bir hukuk sisteminin getirdiği birtakım kısıtlamalar ve müdahalelerin özgürlüğe hanel getirmeyeceği varsayılır (Laborde, 2013: 523-524).

Böyle bir özgürlük anlayışı, cumhuriyetçi düşüncenin fikri kökleriyle uyum içerisindedir ve ayrıca ona güncel politik sorunlar karşısında da avantaj sağlar. Her şeyden evvel, incelediğimiz tarihsel sürecin başından itibaren cumhuriyetçiliğin en temel hassasiyetinin keyfi yönetime karşıtlık olduğunu söyleyebiliriz. Bu manada, cumhuriyetçilik pek çok farklı örnekte mevcut tahakküm ilişkilerine karşı özgürleşme perspektifi üzerinden söylem üretmeyi başarmıştır. Tarihsel bağlama ve koşullara göre değişen tahakküm ilişkileri de özgürleşme mücadelesinin zeminini doğrudan şekillendirmiştir (Saraçoğlu, 2023: 31). Cumhuriyetin "yasalarını özel bir kişinin, bir azınlığın ya da çoğunluk grubunun kendi çıkarları doğrultusundaki keyfi iradesinden almayan yurttaşlar birliğinin özyönetimi" şeklindeki bir tanımı, klasik ve çağdaş dönemdeki bütün cumhuriyet yönetimleri için geçerli sayılabilecek koşulları içerisinde barındırır. Zira böylesi bir tanım cumhuriyete özgü özyönetim anlayışı doğrultusunda iki türlü tahakkümün reddiyle anlamlı hale gelir. Bir yandan devletin bağımsızlığı açısından başka bir devletin boyunduruğuna karşı çıkılırken, diğer yandan yönetimin yurttaşların iradesi ve ortak çıkarları dışında keyfi kurallar, yasalar ve düzenlemeler koyabilecek ve bunu belli özel çıkar ve amaçlar için kullanabilecek başka bir güce tabi olmaması istenir (Tunçel, 2023: 143).

Liberalizm, klasik ve jakoben cumhuriyetçiliği pozitif özgürlük idealine bağlı olduğu için monistik, değer farklılıklarının üzerine örten "ortak iyi" tasavvuruna sahip olduğu ve bunun da farklılıkların tanınmasına dayalı çoğulcu taleplerin kısıtlanmasına sebep olacağı iddiası üzerinden eleştirmektedir. Oysa yeni cumhuriyetçilik, klasik cumhuriyetçiliğin toplum lehine bireyi, liberalizmin ise birey lehine toplumu ihmal eden "ortak iyi" anlayışlarını aşma ve bireysel ve toplumsal özgürlükleri uzlaştırma hedefine sahiptir. Bu açıdan "ortak iyi" ne herkesin ne de tek tek özel çıkarların iyisidir. Yahut bu "ortak iyi" liberallerin eleştirdiği gibi çoğulculuğun yanı sıra özgürlüklerin de uğruna feda edildiği teleolojik bir uzlaşma değildir. Tam tersine "ortak iyi" tahakkümsüzlük idealini koruyan yasal ve kurumsal düzenin kendisidir. Yasalar, özgürlüğü koruma işleviyle donatılmış kullanışlı iyilere karşılık gelir. Tam da bu noktada yurttaşlık erdeminin içeriğinin değiştiğini belirtmek gerekir (Pettit, 2019: 28; Tunçel, 2023: 155-58). Yurttaşların yeni misyonu, özgürlüğe temel sağlayan yasaların korunmasına hizmet

etmek ve tahakküme sebep olabilecek durumların tehdit haline gelmesine engel olmaktan ibarettir. Dolayısıyla tahakküm ve tahakkümcü olmaksızın bir arada yaşama iradesine sahip yurttaşlar, yasalara sahip çıkarak farklılıkların özgürce ifade edilebilmesine imkan tanıyan koşulların oluşturulmasına ve bunların korunmasına katkı sağlarlar (Sarıbay, 2018: 79; Tunçel, 2010: 357).

Klasik ya da geleneksel cumhuriyetçilik anlayışı, kölelik kurumunu kabulünü ve kadınların yurttaş statüsünden dışlanmasını içerdiği için eşitlik ilkesiyle sorunlu bir ilişkiye sahip olmuştur. Ancak Amerikan ve Fransız Devrimleriyle birlikte modern cumhuriyetçilik daha eşitlikçi bir nitelik kazanmıştır. Bu, tüm insanların eşit değere sahip olduğunu ima eden ahlaki eşitlik ile tüm vatandaşların kanun önünde eşitliğini ve eşit siyasi haklara sahip olduğunu vurgulayan siyasi eşitlik nosyonlarını birlikte bünyesinde barındırır (Hammersley, 2020: 379). Yeni cumhuriyetçilik ise eşitlik kavrayışını yine tahakküm ilişkisi üzerinden kurar. Bu doğrultuda tam bir maddi eşitliği savunmasalar bile, büyük servet eşitsizliklerinin siyasi eşitlik açısından yaratabilecekleri tehlikeler konusunda oldukça duyarlıdır. Zira yoksulluk, sağlık problemleri ve istihdam eksikliği gibi olumsuz sosyo-ekonomik faktörler insanları tahakküme karşı yapısal olarak savunmasız kılacağı için bunlarla mücadele edilmesini cumhuriyet açısından önemli bir görev sayarlar. Bu minvalde yeni cumhuriyetçiliğin dili, piyasa ekonomisinin düzenlenmesiyle uyumludur ve piyasa toplumunun sol kanat eleştirisi ile örtüşmektedir diyebiliriz. Hatta Gaus'tan (2003) hareketle çağdaş cumhuriyetçiliği, piyasa toplumunun post-sosyalist bir eleştirisi olarak değerlendirmek de mümkündür. Yeni cumhuriyetçilik sosyalizmden farklı olarak devlet müdahalesine cevaz veren bu politikaları savunurken özgürlük fikrine yaslandığı için, neoliberalizmin makbul bir alternatifi ya da rakibi olarak görülmektedir. Bu durum, cumhuriyetçiliğe güçlü bir retorik araç ve meşruiyet zemini sağlamaktadır (Laborde, 2013: 531).

II. CUMHURİYET ve DEMOKRASİ İLİŞKİSİNİ TARTIŞMAK

Cumhuriyet ve demokrasi, çoğu zaman aynı olguyu ifade eden kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi her iki kavramın köklerinin "halk"a atıfta bulunmasıdır. *Demos kratos*'taki halkın yönetimiyle, *res publica*'nın halka ait şeyler anlamları, halk egemenliğini ve halkın yönetimini çağrıştırmaktadır. Aynı şeyi Türkçedeki cumhuriyet için de söyleyebiliriz. Cumhuriyet'in kamusal-insan, yurttaş veya halka olan açılımları, cumhuriyetin halk yönetimi/halk egemenliği olarak anlaşılmasında önemli paya sahiptir (Kalaycıoğlu, 2024: 1). İkinci olarak, cumhuriyetin siyasi rejim olarak tanımlandığı bağlamda, monarşinin tam tersi olarak anlaşılması, genellikle demokrasiyle ilişkilendirilmesine yol açar. Devlet başkanının seçimle işbaşına gelmesi ve yönetimin "soy esası"na dayalı olarak aktarılmaması, onun demokrasiyle olan ilişkisinin yeterli bir koşulu olarak kabul edilir. Elbette, dünya genelindeki çeşitli cumhuriyet rejimlerinde demokrasinin kalitesi açısından ortaya çıkan farklılıklar, cumhuriyet ile demokrasi arasındaki ilişkiyi tartışmalı hale getirir. Sadece göstermelik nitelikteki seçimlerle iktidarda kalan devlet başkanlarının varlığı, kavramı en dar anlamıyla sınırlı şekilde değerlendirmenin bir neticesi olarak görülebilir.

Cumhuriyet ve demokrasi arasındaki bağlantıya siyaset teorisi perspektifinden bakmaya başladığımızda ise bu yakınlığın yerini gerilimli bir ilişkiye bıraktığını görüyoruz. Her şeyden önce bu iki olgu, öncelikleri ve önem verdikleri hususlar bakımından ayrışma gösteren bir siyasi düşünce geleneğinin temsilcileridirler. Yukarıdaki tarihsel serimlemede gördüğümüz şekliyle cumhuriyet, "keyfi olmayan" müdahaleye izin veren, devletin gücünü kontrol etmek ve sınırlamak ve aynı zamanda sosyal olarak güçlü vatandaşların otoriter davranışlarını kısıtlamak için tasarlanmış yasal ve kurumsal bir düzene dayanan ve bunu gerektiren seçkin bir siyasi özgürlük türü olarak karşımıza çıkar (Urbinati, 2019: 152). Demokrasi ise eşit siyasi özgürlük arayışıyla, tüm vatandaşların itaat ettikleri yasaların yapılmasına doğrudan veya dolaylı şekilde katılımını karakterize eden bir idare biçimi olarak tarif edilebilir (Rousselière ve Elazar, 2019: 4). Bu bakımdan cumhuriyet "ortak iyi"ye ve özgürlüklere öncelik veren, demokrasi ise yurttaşların siyasi eşitliğini öne çıkaran boyutlarıyla ayrılmaktadır.

Esasında cumhuriyetçilikle demokrasinin gerilimli ilişkisinin kökleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Cumhuriyetçilik bilhassa demokrasiye karşı en başarılı ve kalıcı argümanların dile getirildiği bir düşünce geleneği olarak anılmayı hak eder. Cumhuriyetçi teoride demokrasi, yasa yapma kriteri oylama olan bir tür *doxa* ve kendi içsel kusurları olan demagoji ve popülizme karşı panzehiri olmayan ölçsüz bir rejim olarak tasvir edilmiştir. Demokrasiyi denizcilikten anlamayan denizciler tarafından yönetilen ve kamuoyunun rüzgarlarıyla desteklenen bir gemiye benzeten bakış açısı cumhuriyetçi kaygıları yansıtmaktadır (Urbinati, 2012: 608-09). Yine cumhuriyetçi düşünce, "çoğunluğun tiranlığı"na dönüşmeye teşne yapısı sebebiyle demokrasiyle eleştirel bir mesafe içerisinde olmuştur. Bunun içindir ki cumhuriyetçiler genellikle bilge ve erdemli bir yurttaşlar yönetimini siyasi eşitliğe; karma bir rejimi de halkın çoğunluğunun kontrolsüz iktidarına tercih etmişlerdir.

Demokrasiyle cumhuriyet arasındaki bu gerilimli ilişki sürerken, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıldaki gelişmeler onların yakınlaşmasına sebep olmuştur. Fransız Devrimi sonrası önce erkek orta sınıfların daha sonra da erkek işçi sınıfların siyasi topluluğa dahil edilmesiyle cumhuriyet ideali demokratikleştirilmiştir. Diğer taraftan Alexis de Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* (2016) adlı eseri ise iktidarın adem-i merkezileşmesi ve yurttaşlık normlarının geliştirilmesi gibi konulara vurgu yapan niteliğiyle cumhuriyetin demokratikleştirilmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Cumhuriyetin demokrasiyle, demokrasinin cumhuriyetle aşılmasından doğan modern temsili ve anayasal demokrasi fikri, toplumun demokratikleşmesinden kaynaklanan umut ve korkuyu bünyesinde taşımaya devam etmiştir. Demokratikleşmenin beraberinde getirdiği kapsayıcılık bir yandan değerli görülürken, bunun oluşturabileceği çoğunlukçu ve popülist yan etkilere karşı hassasiyet de devam etmiştir (Rousselière ve Elazar, 2019: 5).

Cumhuriyetçi gelenekle demokratik siyaset arasındaki ortadan kaldırılamaz çelişki durumunu demokrasinin hâkim formu haline gelen liberal demokrasiyle olan ilişkisinde de gözlemleyebiliyoruz. Burada da farklı öncüllere sahip olmaktan kaynaklanan birtakım uzlaşmazlıklar ön plana çıkmaktadır. İlk, liberal demokrasinin bireyi özne olarak değerli gören kurgusuyla,

cumhuriyetçiliğin yurttaşlık anlayışı üzerine inşa edilmiş anlatısının çatışmasından söz edebiliriz. İkinci olarak, çoğulculuğa karşı “ortak iyi” tasavvurunun karşı karşıya gelişi süregelen zıtlaşmayı beslemektedir. Liberal demokrasinin çoğulculuğa olan eğilimi, onu farklı yaşam biçimleri karşısında tarafsız kalmaya ve normatif bir iyi yaşam anlayışını öne çıkarmamaya yönelmektedir (Kutlu, 2023: 476-77). Cumhuriyetçilik ise bunun aksine yurttaşların sadakatle bağlı olacağı bir “ortak iyi” idealine önem verir. Bireyin yahut belirli bir grubun yararını değil, siyasal birliğin, kamunun, ülkenin ya da toplumun faydasını öne çıkarır (Zabcı, 2017). Nitekim cumhuriyetçiliği liberal demokrat cepheden eleştirenler bunun bireysellikten vazgeçme ve kendini toplulukla özdeşleştirme anlamına gelebileceğinden endişe etmektedirler (Lovett, 2022). Liberal demokrasiyle cumhuriyetçiliği ayırtıran üçüncü bir nokta, onların devlet-toplum ya da kamusal-özel olan ilişkilerine olan yaklaşımlarında belirginleşir. Liberal demokrasi, sivil topluma ve özel alandaki ilişkilere değer verir ve her türlü tikel iktisadi, kültürel, sınıfsal ve kültürel ayrışmanın, rekabetin övgüsü üzerine kuruludur. Bu minvalde özel alandaki ilişkileri, kamusal alandaki ilişkilere üstün tutar. Cumhuriyetçilik ise kamusal olana ve ortak siyasal varoluş biçimlerine daha fazla değer verir. Özgürlüğün ve bireysel çıkarların tatmininin ancak bu kamusallık içerisinde anlamlı hale geleceğini düşünür (Kili, 2002: 25-26). Cumhuriyetçiliğin kamusal duyarlılığının güçlü oluşu, yurttaşlara “ortak iyi”ye aidiyet duymaları ve buna katkı sağlamaları bakımından bir yükümlülük getirmektedir. Yurttaşlık erdemi “ortak iyi”yle olan ilişki bağlamında önem kazanmaktadır. Dolayısıyla cumhuriyetçilik kamusal anlamda yurttaşla belli hak, vazife ve sorumluluklar yüklerken, liberal demokrasinin bireyi bunlardan azade tutulmuştur (Tunçel, 2010: 36-37).

Cumhuriyet-demokrasi tartışması 1980 sonrasındaki neoliberalizmin etkisinin artmasıyla başka bir boyut kazanmıştır. Özellikle Fransız yazar Régis Debray’ın (1989) başlattığı tartışmayı bu noktada anmak gerekir. Debray yazdığı makalede, ABD ile Fransız modellerini sırasıyla demokrasi ile cumhuriyetin ideal temsilileri olarak sunmuş ve bu iki tarzın birbiriyle zıtlıklar taşıdığını savunmuştur. Debray’a göre Fransa’ya özgü nitelikteki ideal cumhuriyet yurttaşlık esasına dayanır, eşitlikçidir, devletçidir, laikliği önemser, ilkeleri ve “büyük amaçları” vardır. Buna karşın ABD’nin demokrasi anlayışı, bireyci federal liberalizmi öngörürken, küreselleşmenin talep ettiği piyasa yanlısı, yerel kimlikleri öne çıkaran, çoğulculuğa ve insan haklarına vurgu yapan, sekülerizme² dayanan bir yönetime sahiptir. Debray’ın bu çıkışı Anglo-Amerikan demokrasisine karşı Fransız modelinin karşı karşıya getirildiği bir tartışmayı tetiklemiştir. Anglo-Amerikan demokrasi modelinin savunucuları, ulus-devletin küreselleşmenin gereksinimlerini karşılamakta yetersiz ve arkaik bir yapı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüş, devlet ve kamusallıkla ilişkilendirilen pek çok değer gelişme önündeki engeller olarak değerlendirildiği eleştirilerle desteklenmiştir. Bu bağlamda, "ortak iyi", kamusal sorumluluk ve yurttaş erdemi gibi cumhuriyetçi ilkelerin, bireyi topluluk karşısında yok saydığı ve ulusal kimliklerin etnik, dinsel ve cinsel kimliklerin çoğulculuğuyla uyumsuzluk gösterdiği şeklindeki itirazlar

² Debray, ABD’deki cumhuriyeti Fransız laikliğine benzemeyen bir sekülerizme dayanması sebebiyle cumhuriyetçi bir ideolojiye sahip görmemiştir.

dile getirilmiştir. Fransız modeli ise bunun tersine kamucu bir ulus-devlet anlayışını öne çıkarmıştır. Anglo-Amerikan demokrasi modelinin yerellik, sivil toplum, bireycilik, bölünmüş toplulukların ve özel çıkarların temsili gibi fikirleri vurguladığı bir ortamda kolektif irade, kamu yararı, bütünsellik, evrensellik gibi temalar üzerinden temel hak ve özgürlüklerin tanımlandığı bir siyasal zemini savunmaya devam etmiştir (Kutlu, 2023: 476; Zabcı, 2017: 4-5).

Esasında Debray'ın olumladığı Fransız modeli ile Anglo-Amerikan dünyaya atfedilen değerleri, muhafazakâr nitelikteki bir cumhuriyetçilikle neoliberal yönetimin karşı karşıya getirilişi olarak değerlendirmek daha yerinde olabilir. Zira ABD üzerinden demokrasiye içkin sayılan pek çok özelliğin neoliberalizme mahsus olduğu ortadadır. Dolayısıyla cumhuriyetçilikle uzlaşmazlık içerisinde olduğu iddia edilen şey neoliberal değerlerle iç içe geçmiş bir demokrasi anlayışı olabilir. Bu kapsamda demokrasinin cumhuriyetçi donanımlarını kaybetmesi ve neoliberal popülist özellikleri baskın bir hale gelmesi eleştiri konusu olmaktadır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde cumhuriyetçiliğin yeniden gündeme gelişini söz konusu neoliberalizmin demokrasi üzerinde yarattığı tahribatla birlikte değerlendirmek gerekebilir. Dolayısıyla burada arzulanan amaç, demokrasinin yeniden çağdaş cumhuriyetçi değerlerle bir araya getirilerek güçlendirilmesi olabilir. Nitekim çağdaş cumhuriyetçiliğin demokrasiye dair olumlu tutumu da buna imkân verir vaziyettedir. Zira cumhuriyetçiler, birtakım pragmatik gerekçelerle de olsa, cumhuriyetin arzuladığı özgürlük yönetiminin demokratik bir düzen içerisinde gerçekleştirilebileceğini kabul etmişlerdir. Örneğin Pettit, yönettiği insanlara tahakküm etmeyen bir devlet ya da yönetim elde etme umudunun, halk tarafından şekillendirilen bir demokraside daha fazla olacağını ifade etmektedir. Keyfi iktidar, uygun şekilde kontrol edilemeyen iktidar olarak tanımlanacak olursa, yurttaşlar ancak devletleri tarafından kullanılan gücü kontrol edebildikleri ölçüde özgürlükten yararlanabileceklerdir. İşte demokrasi de demos'a ya da 'halk'a devlet üzerinde bir kontrol imkanı sunduğu için özgürlükçü bir yönetimin yaşayabileceği ideal düzen olarak değerlendirilir (Pettit, 2019: 16-17). Benzer şekilde Skinner da bir devlet ya da topluluğun özgür sayılabilmesi için, onu yöneten yasaların, tüm yurttaşların bir bütün olarak siyasi yapının üyelerinin rızasıyla çıkarılması gerektiğinden bahseder. Ona göre özgür devletler, özgür kişiler gibi, kendi kendilerini yönetme kapasiteleri ile tanımlanırlar (1998: 26-27). Tüm bunlardan hareketle bugünün dünyasında cumhuriyet ve demokrasinin koşullu bir ilişki içerisinde olduğu iddia edilebilir. Cumhuriyetçi özgürlük ideali demokratik olarak örgütlenmiş bir siyasal topluluk dışında sağlam temellere sahip olamaz. Dolayısıyla demokrasinin kendisi özgürlüğü oluşturmaya bile cumhuriyetçi özgürlüğü güvence altına almanın bir koşuludur (Lovett, 2019: 118).

Nihayetinde bu etkileşim içerisinde cumhuriyet, demokrasiyi güçlendiren bir unsur olarak işlev görmektedir (Kahraman, 2023). Gerçekten de cumhuriyetçi teori, demokrasiyi düşünsel ve ahlaki bir temel üzerine oturarak, onu sadece sayısal çoğunluğun ve niceliğin egemenliğiyle sınırlı bir mekanizma olmaktan çıkarmış ve ona niteliksel bir üstünlük kazandırmıştır. Kamusal yarar fikrini önemseyen, tahakkümsüz bir özgürlük anlayışını talep eden, yurttaşlık bilincine ve erdemine değer veren, hukuka dayalı bir devlet arayışını temsil eden cumhuriyetçilik fikri demokrasinin içeriğini zenginleştirmektedir. Fakat bugün

demokrasi cumhuriyetçi düşünceden tevarüs ettiği bu değerlerden pek çoğunu kaybetmiş görünmektedir. Birçok yerde devlet, yurttaşların ortak yararını temsil eden ve halka ait bir organ gibi hareket etmek yerine belirli şahıs ve tekil çıkarlarını önceleyen, ortak hukuka bağlı eşit vatandaşlık fikrine mesafe koymuş bir aygıt gibi çalışmaktadır. Bu durumu neoliberalizmin beraberinde getirdiği sonuçlarla beraber okumak yerinde olabilir. Halkın yönetim üzerinde kontrol sahibi olduğu inancının aşındığı, kamusal sorumluluklarından azade bırakılmış, sadece piyasanın taleplerine duyarlılık gösteren bir devlet anlayışı cumhuriyetçi özünden arınmış, salt seçimlere ve referandumlara indirgenmiş bir siyasi idare mantığını beraberinde getirmektedir (Bora, 2022: 13-14; Saraçoğlu ve Bedirhanoğlu, 2023). Dolayısıyla aslında cumhuriyetle gerilim yaşadığı ileri sürülen demokrasi modeli, birey hak ve özgürlüklerine duyarlılığını kaybetmiş, hukuksal sorumluluklarından azade tutulmuş neoliberal popülist bir versiyonu olabilir. Bugün hem Türkiye’de hem de dünya genelinde demokrasinin krizde olduğuyla ilgili süregelen tartışmayı bu bağlamda değerlendirmek ufuk açıcı olabilir. Cumhuriyet-demokrasi ilişkisi, tarihsel süreçteki uzlaşmazlıklarının yanında çağdaş koşullardaki gelişmeler ışığında analiz edilmeyi hak etmektedir.

III. TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN YÜZYILINI CUMHURİYET-DEMOKRASİ TARTIŞMASI ÜZERİNDEN TARTIŞMAK

A. Rejimin ve Ulus-Devletin Kurucu Kodları: Cumhuriyetin Farklı Anlamları

Yukarıda literatürdeki cumhuriyetin dar ve geniş anlamlarından söz etmiştik. Türkiye’de ise Cumhuriyet’e atfedilen anlamların bu ayrımın ötesine uzandığını ifade etmek gerekiyor. Özellikle ulus-devlet inşası sürecinde atılan pek çok adımın Cumhuriyet hanesine yazılması, bu kavramın çok boyutlu bir niteliğe bürünmesine sebep olmaktadır. Elbette Cumhuriyet’in kurucu misyonu yine onun dar anlamıyla, monarşinin ilgasıyla yakından bağlantılıdır. Mustafa Kemal’in önderliğinde kurulan yeni cumhuriyet idaresi, devletin Osmanlı hanedanına ait, yönetimin intikalinin ve meşruyetinin “soy esası”na dayalı olduğu bir düzeni ortadan kaldırarak, halk egemenliğinin tesisi temelinde dar anlamdaki cumhuriyet nosyonunu hayata geçirmeyi başarmıştır. Diğer taraftan yeni Cumhuriyet’in özgürlüğü esas alan, yurttaşların kamusal yararını dert edinen, hukuki kurallara dayanan bir toplum hedefi doğrultusunda etik-politik ilkeleri oluşturmaya çalışmak bakımından geniş manadaki cumhuriyet idealine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de Mustafa Kemal’in yeni kurulan Cumhuriyet’i sadece bir rejim değişikliği olarak görmediği ve nihai kerte de bütüncül bir yönetim felsefesi değişimini hedeflediğine dair açıklamaları mevcuttur. Örneğin 14 Ekim 1925’te İzmir Kız Öğretmen Okulu’nu ziyaretinde öğrencilerin cumhuriyet nedir ve sultanlıktan farkı nedir sorusuna verdiği yanıtta buna dair bazı ipuçları verir. Mustafa Kemal şöyle der: “*Cumhuriyet fazileti ahlakiyeye müstenit bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Sultanlık, korku ve tehdide müstenit bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuskar insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide müstenit olduğu için korkak, zelil, sefil, rezil insanlar yetiştirir* (akt. Zabcı, 2020).”

Tahakkümsüzlük olarak özgürlük perspektifinden, halkı boyunduruk altına almış olan iç ve dış unsurlardan kurtarmak, yeni Cumhuriyet idaresinin öncelikli hedefi olarak öne çıkartılabilir. Bu amaçla, Millî Mücadele ile ülkeyi işgal eden

güçlerden özgürleştirme hedefi gerçekleştirilmişken, içerideki tahakkümsüzlük ideali daha kapsamlı bir programın hayata geçirilmesini öngörmüştür. İlk olarak saltanatın kaldırılmasıyla, keyfi idare altında insanları baskı altına alan sultanlık rejiminin ilgası yoluna gidilmiş ve halkın erdemli yurttaşlar haline getirileceği bir değerler sistemi yüceltilmiştir. Atatürk'ün kendisinin de saltanatın kaldırılmasına dair görüşlerinde bu girişimi tahakkümsüzlük olarak özgürlük perspektifiyle ilişkilendirdiğini görüyoruz: “Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına vazulyed olmuşlardı³; bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil, almış bulunuyor (akt. Parla, 1991: 103).” İkinci olarak Cumhuriyet’le, sultanlık idaresinin tahakküm aygıtları olarak değerlendirilen dinsel otoriteler, cemaatler ve tarikatlardan da özgürleştirilmiş bir yurttaş idealini öncelendiğini söyleyebiliriz. Tahakküm ilişkisini saltanat ve dinsel bağınazlık arasındaki bağlantıda arayan Kemalist cumhuriyet, bunların ortadan kaldırılmasıyla yurttaş özgürlüğünün tesis edilebileceğini düşünmüştür (Saraçoğlu, 2023: 36-37).

Cumhuriyetin Türkiye’de geniş manada yorumlanmasının bir başka veçhesi, onun modern bir ulus-devlet oluşturma projesindeki aktif rolüyle yakından alakalıdır. Bu doğrultuda Türkiye’nin sadece siyasal anlamda yeni ve çağdaş bir yönetim sistemine geçiş yapması değil, buna eşlik eden bir zeminde ülkenin maddi ve manevi düzeyde kalkınması amaçlanmıştır. Söz konusu amaca hizmet eden yeniliklerin Cumhuriyet idaresi altında gerçekleştirilmesi, onun bir modernleşme aracı gibi görülmesine sebep olmuştur. 10. Yıl Marşı’nda, “on yılda her yaştan on beş milyon genç yaratan” ve “anayurdu dört baştan demir ağlarla ören” Cumhuriyet’in kalkınmacı rolünden övünçle bahsedilmesi bununla alakalıdır. Diğer taraftan yurttaşların zihin kodlarını, dış görünüşlerini çağdaş bir düzene sokan bir dizi yenilik de Cumhuriyet’in modernleş(tir)me misyonunun başka bir yönünü temsil eder. Cumhuriyet, ülkeye “çağdaşlığı” ve “laikliği” getiren katkılarıyla dahi övgüye mazhar görülür (Bora, 2006: 19-20). Cumhuriyet’in laiklikle olan sıkı ilişkisi, modernlik ve çağdaşlığın yanı sıra yukarıda bahsettiğimiz tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealiyle de yakından bağlantılıdır. Cumhuriyet’in benimsediği aydınlanmacı akıl prensibi doğrultusunda bireyler, kendi imkanlarıyla ve olabildiğince akıl ve iradeleriyle kendi tarihlerini yapma, ortak varoluşlarının tarzını bulabilme potansiyeline sahip olacaktır. Dolayısıyla politik otoritenin ya da iktidarın organizasyonu doğaüstü unsurlara bağlanamaz. Toplum düzenlemeyi ve kamu otoritesini ele geçirmeyi hedefleyen din ya da mezheplere tolerans gösterilemez. Nihai kertede Cumhuriyet, yurttaşları aidiyetlerinin baskısından ve komüniteryen taleplerden korumaya çalışır (Bilgin, 1998: 149).

Türkiye’deki Cumhuriyet’in modern ulus-devlet oluşumu sürecindeki bu rolü ve etkisi hem yurttaşların hem de siyasal seçkinlerin zihninde cumhuriyetin devletle özdeşleştirilmesine sebep olmuştur. Bürokratlar ve siyasiler tarafından sıklıkla tekrar edilen “Türkiye Cumhuriyeti Devleti” ifadesi bu anlayışın bir tezahürü niteliğindedir. Bu yaklaşım Türkiye’deki devlete Cumhuriyet’in kurucusu

³ *Zorla el koymuşlardı.

payesini layık görürken, Cumhuriyet'e de devletin bekası ve devamını sağlama misyonunu biçmiştir. Dolayısıyla cumhuriyet ve devlet adeta ayrı düşmeleri tahayyül edilemez iki unsur olarak kodlanmıştır (Bora, 2006: 17).

Cumhuriyet'in devletle bu denli iç içe geçmiş oluşunun mevcut cumhuriyetçiliğin vasıfları açısından önemli sonuçları olduğunu belirtmek gerekir. İlk olarak, Batı'daki şekliyle kendi kendisini belirleyebilen, otonom yurttaşlar birliği olarak reşit bir kamusal topluluğun oluşumunun ihtimal dışında kaldığını söyleyebiliriz. Bu durumda kamusal, yurttaşların müşterek olarak oluşturdukları özgürlükler alanı olmaktan çıkmış ve devleti temsil eder olmuştur. Kamusal devlet halini alınca, yurttaşlık payesi de devletin tanıdığı ve tanımladığı sınırlar içerisinde, devletten dolayı sahip olunan bir kimlik haline gelmiştir. Elbette böyle bir modelde, yurttaşların kolektif şekilde toplumun "ortak iyi"sinin belirlenebilmesine iştirak edebilme ve kamusal alanda siyasal özne rolü oynayabilme yetkinliğinden söz edilemez. Bunun yerine devletin Batılılaşmayı amaçlayan yeni bir toplum inşa etme projesi kapsamında belirlediği bir "ortak iyi" anlayışı öne çıkmaktadır. Böyle bir "ortak iyi" idealinin 'ulusal kimlik' tanımını, 'pozitif bilime dayalı dünyevi zihniyet ile laiklik' ilkesini ve 'kalkınma' hedefini esas aldığını söyleyebiliriz (Toker, 2005: 106; Toker ve Tekin, 2002: 102).

Burada yurttaşa düşen vazife ise, devlet için ve devlet tarafından yeni bir toplum yaratma hedefi doğrultusunda belirlenmiş "ortak iyi" anlayışına uyum sağlamaktan ibaret olmaktadır. Dolayısıyla "ortak iyi"yi belirlediği gibi ideal bir yurttaş profili de yaratmaya çalışan bir Cumhuriyet karşımıza çıkmaktadır. Arzu edilen yurttaş profili, Cumhuriyet'ine ve devletine sadık, onun değerlerine sahip çıkan, gerektiğinde kamu yararına fedakarlık yapabilecek, "erdemli" bir birey tipini öngörür (Çınar, 2005: 159-60; Kahraman, 2023). Hal böyle olunca yurttaşlık bu şartlara ne kadar uyabildiğinize bağlı olarak değişen bir performans meselesi haline gelmektedir. Hatta bu toplumsal iyi anlayışının ihdası, kimi noktalarda yurttaşı "özgürlüğe zorlama" aksiyomuyla beraber gelmektedir. Devlet burada kimi zaman özgürleştirici bir misyon üstlenmektedir. Öztürk'ün (2023) aktardığı şekilde, Machiavelli ve Rousseau gibi düşünürlerden mülhem bu "özgürlüğe zorlama" pratiği, demokrasinin cumhuriyet modernleşmesi adına askıya alındığı durumları bir meşruiyet gerekçesi haline getirebilmiştir. Erken Cumhuriyet dönemindeki otoriter tedbirlerin ve daha sonraki süreçte gerçekleştirilen darbelerin bu yurttaşı "özgürlüğe zorlama" idealine bağlılık temelinde makulleştirildiğini söylemek mümkündür. Hepsini birlikte düşündüğümüzde, Cumhuriyet'in özgürlük, akıl, erdem ve modernlik adına toplumun rehabilitasyonuna öncülük ettiği bir model karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyetin bu geniş yorumlanması, Türkiye'deki demokrasi fikri ve pratiği açısından da özgün sonuçlar ortaya çıkarmıştır.⁴ Demokrasi, cumhuriyetin

⁴ Esasında bunun kendine özgü vasıfları baskın bir siyasal yönetim anlayışı yarattığının Atatürk de farkındadır ve bunun yerindeliğini açıkça savunmaktadır: "*Bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir ve hakikaten kitaplarda mevcut olan hükümetlerin, mahiyet-i ilmiyesi itibarıyla, hiçbirine benzemeyen bir hükümdür. Fakat hâkimiyet-i milliyeyi, irade-i milliyeyi yegâne tecelli ettiren bir hükümdür, bu mahiyette bir hükümdür. İlm-i içtimai noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lazım gelirse; "halk hükümeti" deriz... Ne yapalım ki, demokrasiye*

bahse konu “ortak iyi” anlayışına dayanan modernleştirici ve devletçi vizyonu içerisinde bir değer kazanmıştır. Ulus-devletin kurucuları nezdinde cumhuriyet rejimi demokrasiye göre öncelikli bir niteliğe sahip olmuştur. Cumhuriyetin yukarıda açıkladığımız kapsayıcı tanımının demokrasiyi de içerdiği varsayılmıştır (Kahraman, 2023). Özgürlük, halk egemenliği, laiklik, bağımsızlığın yanı sıra demokrasi de cumhuriyetle ilişkili sayılmış ve ona tabi bir nosyon olarak değerlendirilmiştir (Öztürk, 2023). Hatta bu öyle bir noktaya varmıştır ki, bir süre sonra cumhuriyetin ve gerçekleştirilen inkılapların bizzat demokrasi olduğu düşünülür hale gelmiştir. Cumhuriyetin demokrasi sanıldığı veya ona bağlı görüldüğü bir vasatta, ayrı bir fenomen olarak demokrasi sorgulanır olmaktan çıkmış ve onun müstakil durumu gözden kaçırılmıştır (Ersanlı, 2024: 234-35).

Demokrasıyla özdeşleştirilen kavramlar, Cumhuriyet’in kazanımları olarak değer kazanmıştır. Sözelimi Atatürk döneminde “millî hâkimiyet” adı altında ulusal egemenliğin çokça vurgulandığını görüyoruz. Fakat bu ulusal egemenlik anlayışının demokratik açımlarının oldukça sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Egemenliği monarşiden ve padişahın elinden alarak halka teslim etmiş olmanın bizatihi kendisi demokratik yetkinlik bakımından yeterli görülmüştür (Bora, 2006: 28-29). Elbette demokrasinin bu dar anlamını uygulamaya geçirmenin Türk demokrasi tarihi açısından azımsanmayacak bir önemi vardı. Monarşinin hüküm sürdüğü dönemde anayasal düzenin sürekli olarak askıya alındığı akıld tutulacak olursa, bu engeli ortadan kaldırmanın değeri daha fazla anlaşılacaktır. Dolayısıyla devleti kendisinin mülkü olarak bilen bir hanedanın ilga edilmesiyle halk egemenliğinin tesisi açısından önemli bir adım atılmıştır. Diğer taraftan kuruluş döneminde ulus-devlet inşası ve modernleşme gibi hususlara daha fazla ehemmiyet verildiği için demokrasi, bu meselelerin bağımlı bir değişkeni olmaktan öteye gidememiştir.

“Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir” ifadesi her ne kadar güçlü demokratik çağrışımları olan bir vecize gibi görünse de bunun TBMM iktidarının bölünemezliğini ve sınırlandırılmazlığını ima ettiği açıktır. Burada Cumhuriyet’in kuruluş evresinde ve tek parti döneminde hâkim ilke haline gelen “kuvvetler birliği” anlayışının baskın ağırlığına dikkat çekmek gerekir. Atatürk’ün bu noktada Fransız Devrimi’nin Jakobin cumhuriyetçiliğinin fikir babası olan J. J. Rousseau’dan fazlasıyla etkilendiği görülmektedir. Rousseau, “genel irade” kuramı ve “Kral sınırlanır, halk sınırlanmaz”, şeklindeki sözleriyle erken Cumhuriyet döneminde referans alınan bir düşünür olmuştur (Akyol, 2023: 114). Rousseau bu genel iradeden türeyen egemenlik tasavvuru da mutlak ve bölünemez olmak durumundadır.⁵ Atatürk’ün “gerçekte, doğada ve dünyada kuvvetler ayrılığı yoktur. Millî irade kuvvetler ayrılığına konu olamaz”, şeklindeki sözleri de Rousseau’yla aynı fikirde olduğunu göstermektedir (Erozan, 2016: 432-33).

benzemiormuş, sosyalizme benzemiormuş, hiçbir şeye benzemiormuş. Efendiler, biz benzememekle ve benzetmemekle iftihar emeliyiz. Çünkü, biz bize benziyoruz, efendiler” (akt. Akyol, 2023: 35).

⁵ Sarıbay’ın da belirttiği gibi Rousseau, “genel irade”yi sanıldığı gibi çoğunluğun iradesi olarak kullanmamıştır. Tam tersine, “ortak iyi”nin belirlenmesinde çoğunluğun yetersizliğine vurgu yapmış ve “ortak iyi”nin aydınlanmış kişiler tarafından tayin edilmesi gerektiğini zorunlu ve meşru görmüştür. Rousseau’daki bu değerlendirmenin yansımalarını, erken Cumhuriyet dönemindeki seçkinci-otoriter meta temsil anlayışında gördüğümüzü söyleyebiliriz (2018: 78).

Kuvvetler birliği ilkesinin esas alınmasını yukarıda ifade ettiğimiz ulus-devlet inşası ve modernleşme önceliklerinden ayrı düşünmek pek mümkün değildir. Cumhuriyet devrimlerinin yerleşmesi ve inkılapçı otoritenin güçlenmesi için kuvvetler birliğine ihtiyaç kaçınılmaz görülmüştür. Bu temelde belirlenmiş olan “ortak iyi” idealine karşı muhalefete tahammül edilemez, bunların tartışmaya açılması dahi düşünülemez olmuştur. Kavramlar ve olgular birbirinin yerine geçmiştir; demokrasi, neredeyse cumhuriyetle özdeşleştirilmiş, cumhuriyet ise genellikle parlamentarizmle eşanlamlı bir kavram olarak kabul edilmiştir (Kutlu, 2011: 117). Eldeki demokrasinin çoğulcu niteliklerinin eksik olduğu kabul ediliyordu fakat çoğulcu bir demokrasi için şartların henüz olgunlaşmadığı da ortadaydı. Demokrasinin mevcut kazanımları da zaten cumhuriyet sayesinde elde edilebilmişti, bizzat demokrasi cumhuriyetin bir getirisiydi. O nedenle demokrasiyi korumak adına cumhuriyete sahip çıkmak, onu koruyup kollamak gerekli görülüyordu. Hatta bu demokrasiyi koruma iddiasının darbelerin meşrulaştırıcı bir gerekçesi olarak karşımıza çıkması şaşırtıcı değildir. Nihayetinde çoğulcu ve liberal demokrasi ideali Cumhuriyet’i korumak maksadıyla sürekli belirsiz bir zamana ertelenmiştir (Bora, 2006: 27).

B. Kemalist Cumhuriyete Karşı Muhalefeti Birleştiren Unsur: Demokrasi

Cumhuriyet gibi demokrasi de Türkiye’deki siyasal pratikler ve söylemler çerçevesinde çok anlamlılık ve değişkenlik göstermektedir (Erdoğan ve Üstüner, 2005: 658). Türkiye’de cumhuriyetle demokrasiye yüklenen anlamlar bakımından ortaya çıkan zıtlık, tartışmanın taraflarının birbiriyle çatışan veya ters düşen değer ve ilkeleri savunan aktörler olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Kabaca söyleyecek olursak, Cumhuriyet’in kurucu kadrosu cumhuriyeti savunanlar olarak telakki edilmiş ve onlara karşı muhalefeti temsil eden gruplar ise demokrasinin taraftarları şeklinde konumlandırılmıştır. Hal böyle olunca cumhuriyet, tek parti iktidarı dönemiyle özdeşleştirilen Kemalistlerin temsil ettiği bir değerler bütününe indirgenirken; yukarıdan devrime, devlet merkezli modernleşmeye, şahıs egemenliğine itiraz ise demokrat olmanın bir nişanesi haline gelmiştir. Bunun neticesinde cumhuriyeti savunanlar halk egemenliği ile sorunlu, halk egemenliğini isteyenler ise cumhuriyetle kavgalıymış gibi bir görüntü ortaya çıkmıştır (Ersanlı, 2024: 237).

Demokrasi bu ortamda, Cumhuriyet’in inkılapçı müdahalelerine karşı direnişin bir meşruiyet söylemi haline gelmiştir. İnkılapçılık radikal ve otoriter cumhuriyetçiliğin alamet-i farikası olarak değerlendirildiği için demokrasi söylemi ve yerleşik yasallık anlayışına vurgu, liberal-muhafazak

ar grupların etrafında birleştiği unsurlar olmuştur (Akyol, 2023: 287; İnsel, 1998). Elbette bu grupların nasıl bir demokrasi anlayışına sahip oldukları ve savundukları değer ve ilkeler itibarıyla Cumhuriyet’in kurucu kadrosundan ne ölçüde ayrıştıkları tartışmaya açıktır. Bir kere, ekseriyetle liberal ve muhafazakârdan müteşekkil muhalif gruplar, kamusal devletle eşanlamlı gören bir bakış açısına sahip olmaları bakımından Kemalist cumhuriyetçi kodlarla uyum içerisinde olmuşlardır. Kamu yararını güçlü bir otoriteye sahip olmak şeklinde anlamış ve devletin önceliklerini her şeyin önüne koyma eğilimi göstermişlerdir. Devletin mevcudiyetini ve bekasını her türlü değer üzerinde tutan bu bakış açısı,

bireyi ağırlıklı olarak ulusa/milllete referansla tanımlanan bir kamusalılık içerisinde yerleştirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki liberaller açısından bireysel özgürlük ve haklar mutlak bir niteliğe sahip olmamıştır (Coşar, 2011: 126-27; Tokar ve Tekin, 2002: 105). Ahmet Emin Yalman ve Ahmet Ağaoğlu gibi dönemin liberal olarak nitelendirilen entelektüelleri arasında liberal fikirlerin cumhuriyetçi öğelerle harmanlandığı görüşlere rastlamak mümkündür. Onların tanımladığı birey özgürlüğü, devlet otoritesinden ve toplum fikrinden bağımsız düşünülemez. Nitekim Ağaoğlu'na göre "*hak denilen mefhum içtimai bir hadisedir. Eğer fert yalnız başına yaşasaydı hak mefhumu doğmazdı*" (akt. Erozan, 2011: 207-08). Hatta Ağaoğlu "*nizamlı hürriyet*" olarak adlandırdığı özgürlük kavrayışında, devlete toplumsal alanda özgürlüğün kabul edilebilir bir şekilde tesis edilebilmesi adına düzenleyici bir misyon yüklemiştir. Zira ona göre "*anarşi ve ihtilaç, muvazenesizlik ve şuurumsuzluk mahsulüdür. Nizam, intizam ve ahenk şuur eseridir. Şuur ise yalnız hürriyetle açılır*" (Ağaoğlu, 2011: 225). Ahmet Emin Yalman ise muhalefet ve iktidarın ilk yıllarında Demokrat Parti'yi (DP) desteklerken, 27 Mayıs 1960'taki askeri darbeyi onaylamakta bir beis görmemiştir. Yalman'ın Cumhuriyet'in Aydınlanma projesini sürdürmek ve inkılapların korunması adına darbeyi savunan bir çizgiyi benimsemesi, aslında onun gıyabında Türkiye'deki liberal geleneğin muhafazakâr cumhuriyetçi salınımlarının ne kadar güçlü olabileceğini göstermektedir (Coşar, 1998; Gürel, 2024: 282-83).

Ulus-devlet kurulurken egemenlik millete devredilmiştir fakat bu milletin kimlerden müteşekkil olacağı ya da kimleri dışarıda bırakacağı bir tartışma konusu olarak kalmıştır. Esasında Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenişi ve Misak-ı Milli sınırlarının belirlenişinde esas alınan kriterler bakımından bunun Türk-Müslüman bir topluluğa karşılık geleceği ve gayrimüslim nüfusun bu süreçten dışlanacağı belli olmuştur. Nitekim tek parti dönemindeki politikalar ve 1950'li yıllardaki gelişmelerle, arzulanan milli kimliğin Türk-Müslüman vasıflarının altı daha kalın hatlarla çizilmiştir. Kemalist cumhuriyetçilerle liberal- muhafazakârlardan oluşan "demokrat" grubun bu konuda ortak bir uzlaşma içerisinde olduğunu söyleyebiliriz (Mert, 2023b). Ancak anlaşmazlık ve çatışma, Türklüğün tanımında Müslümanlığın nasıl bir yer tutacağı hususunda ortaya çıkmıştır. Kemalist cumhuriyetçilik hem tek parti döneminde hem de sonrasında seküler bir milli/ulusal kimlik tasarımı benimserken, sağ muhalif kesim dini kavram ve sembollerin çok önemli bir yer tuttuğu muhafazakâr bir ulus-devlet ve milli kimlik tanımına bağlı kalmıştır (Mert, 2023a). Kemalist cumhuriyetçilik, yurttaşlardan Cumhuriyet'in temellerinin sağlam kalması adına kendisinin belirlediği "ortak iyi"ye uyum göstermesini beklemiştir. Demokrasiye geçiş de yurttaşların bu nitelikleri içselleştirebildiği bir aşamaya kadar ertelenmiştir. O zamana kadar yurttaşlara vesayet edecek bir yönetim felsefesinin hüküm sürmesi uygun görülmemiştir. Vesayet koşulları zaruri görülmüştür çünkü Kemalist cumhuriyetçi düşüncede cumhuriyetle demokrasi birbirini besleyen ve destekleyen niteliklere sahip iki unsur olarak değerlendirilmemiştir. Tam tersine cumhuriyeti demokrasiye önceleyen bir bakış hâkimdir ve demokrasinin cumhuriyete zarar verebileceğinden korkulmuştur.

Liberal-muhafazakâr kesim ise kendisini ülkenin tarihi, kültürü ve dini ile barışık olan, milletin gerçek ve "otantik" temsilcileri olarak tanımlamıştır.

Cumhuriyet demokrasiye mesafe koyunca, halkın sahici ve doğru bir biçimde temsilini yalnızca kendilerinin gerçekleştirebileceğini savunabilecek duruma gelmişlerdir (Mert, 2023a: 42). Hatta bu demokratlık söylemini kimi zaman cumhuriyetçi argümanlarla güçlendirilmeye çalışmışlardır. Örneğin monarşiyi ortadan kaldırarak padişahın tahakkümüne son verdiğini iddia eden tek parti yönetimini, başka bir tahakküm biçimini uygulamakla eleştirmişlerdir. Bu minvalde, 1947’de DP genel kongresinde konuşan Kırşehir delegesi Osman Bölükbaşı “*Dumlupınar, Sakarya günlerinde olgun denilen Türk milleti neden dolayı 23 senedir taçsız ve tahtsız sultanlar tarafından idare ediliyor?*” diye sormuştur (Bora, 2017: 523-24). Onlara göre, DP’nin iktidara gelmesini sağlayan çok partili hayata geçiş, bir nevi bu tahakküme de son vererek gerçek anlamda bir cumhuriyetçi yönetimin kurulmasını sağlamıştır.

Çok partili hayata geçişten sonra, DP ve onun ardılı muhafazakâr-sağ geleneğin içinden türeyen Adalet Partisi, Anavatan Partisi gibi partiler, halkın otantik temsilini sağlayan ve milli irade düsturunu benimseyen aktörler olarak öne çıkmışlardır. Bu partiler, Kemalist cumhuriyetçiliğin temsilcisi olarak değerlendirdikleri CHP, bürokrasi ve aydın sınıfına karşıtlık sergilemiş, milletin değerleriyle tezatlık içerdiği gerekçesiyle militan laiklik politikalarıyla kavgalı olmuş, özel teşebbüsü desteklemiş ve en önemlisi serbest seçimleri halkın iktidarı belirleme gücünün en kritik aşaması olarak kutsamışlardır (Çınar, 2023: 492). Ancak onların sürekli vurguladıkları seçim yoluyla belirlenen halk iktidarı düşüncesinin, popülist vasıfları yüksek, çoğunlukçu ve sınırlandırılmamış bir yönetim anlayışını esas aldığını belirtmek gerekir. Tek parti döneminde Kemalistlerin kuvvetler birliği ilkesine dayalı siyasi idaresini eleştiren liberal-muhafazakâr geleneğin temsilcileri, iktidara geldikten sonra kendileri de erkleri birlikte kontrol etmenin konforunu yaşamak istemiştir. Bu noktada kuvvetler ayrılığından duyulan hoşnutsuzluk, iktidarın halk iradesine dayandığı vurgusu üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Onlar çoğunluğun kendi kendisine zarar veremeyeceği iddiasını öne sürerek, parlamentoyu sınırlandırmanın anlamsızlığına vurgu yapmışlardır. Yasama ve yürütme gibi, millet adına kararlar alan mahkemeler de nihayetinde milleti temsil eden TBMM’den aldığı yargı yetkisini kullandıkları için, ortada mesele edecek bir sorun da yoktur. Aksine milli iradeyi temsil eden meclisi diğer kuvvetler vasıtasıyla denetime tabi tutmak başlı başına totolojik bir durum yaratacaktır.

Hal böyle olunca, “milli irade” fikrini öne çıkaran bu siyasi geleneğin, kuvvetler ayrılığı prensibiyle ve özerk kurumlarla sürekli bir çatışma ve uyumsuzluk içerisinde olması şaşırtıcı değildir. Liberal-muhafazakâr siyasi liderler ve aktörler sürekli olarak bu husustan yana şikayetçi olmuşlardır. Örneğin Süleyman Demirel, kuvvetler ayrılığı ilkesinin “seçilmiş heyetlerin her şeyi yanlış yapacağı” varsayımıyla hareket ettiğinden ve sorumlu fakat yetkileri azaltılmış bir yönetim esasına dayandığından yakınmıştır (akt. Bora, 2023: 117). Diğer yandan liberal-muhafazakâr geleneğin bu temsilcileri kamusal devlet perspektifinden görme alışkanlığını korumaya devam etmiştir. Bu bakımdan Kemalist cumhuriyetçiliğin korporatist ve organik devlet anlayışıyla uyumlu bir siyasal söylemi benimsediklerini söyleyebiliriz. Örneğin DP’nin kurucu isimlerinden olan ve Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde önemli bir figür olarak görev yapan Celal

Bayar, muhalefet ve eleştirici kültürünün “*“kuvvetli, fakat koruyucu ve şefkatli’ devlet geleneğinden gelen memleketlerde değil, keskin çizgilerle topluma yerleşmiş sınıfların amansız bir sınıf kavgasına girdiği memleketlerde geçerli”* olabileceğini ifade etmiştir (akt. Demirel, 2011: 160). Bayar’ın pozisyonunu Cumhuriyet’in kurucu kadrosuna mensup olması itibarıyla liberal-muhafazakâr gelenek içerisinde istisnai bir durum olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Zira birey ve toplum karşısında her koşulda devleti öncelikli gören bu siyasal kültürün, kendisini “demokrat” kategorisinde konumlandırın bahse konu aktörlerin genel bir eğilimi olduğunu vurgulamak gerekir.

C. 1990 Sonrası Cumhuriyet-Demokrasi Tartışması: Küresel ve Ulusal Bağlam

1990’larda cumhuriyet ve demokrasi arasındaki gerilimli ilişkinin yeni bir boyut kazandığını söyleyebiliriz. Genel olarak küresel düzeyde etkili olan birtakım yeni dinamikler ile özel olarak Türkiye’nin kendine özgü koşullarından kaynaklı gelişmeler, bu iki olgu arasındaki ihtilafli ilişkinin tekrar gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Öncelikle Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte liberal demokrasinin kesin zaferini ilan etmesi ve buna eşlik eden bir vasatta küreselleşme sürecinin ivme kazanması, dünya genelinde yeni bir demokrasi dalgasının oluşumunu mümkün kılmıştır. Türkiye’de de bu süreç demokratikleşme dalgasına uyum sağlama amacıyla rejimin demokratik aksaklıklarına kafa yorulmaya başlanmasına sebep olmuştur. Özellikle darbelerle ve çeşitli müdahalelerle kesintiye uğrayan demokratik düzenin sorunları entelektüeller arasında tartışmaya açılmıştır. Burada sol ve liberal kesimde Türkiye’nin otoriterlik ile demokrasi arasında salınımının temel sebebinin, Cumhuriyet’in kuruluş dönemindeki kodlarından kaynaklandığı iddiasının ve bilhassa tek parti dönemindeki uygulamaların sonuçlarının uzun dönemli sonuçlarına dikkat çeken bir bakış açısının geçerlilik kazandığı ileri sürülebilir (Mert, 2023a: 70, 2023b).

Diğer taraftan da aynı yıllarda hem dünyada hem de Türkiye’de cumhuriyet tartışmasının başlayışına da tanıklık edilmiştir. Dünyadaki tartışmalar bağlamında cumhuriyet iki farklı boyutta gündeme gelmiştir. İlki yukarıda bahsettiğimiz şekliyle, neoliberalizmin hâkimiyetine ve piyasa toplumunun ortaya çıkışına soldan yapılan eleştirinin yeni cumhuriyetçilik perspektifinde dile getirilmesidir. Bu haliyle sosyalizmden farklı tarzda, sosyal nitelikteki devlet müdahalelerine cevaz veren fakat bunu yaparken de özgürlüğü ihmal etmeyen bir cumhuriyetçi yaklaşım, neoliberalizme alternatif ya da rakip olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sosyal bir cumhuriyetçilik anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde sosyal cumhuriyetin yanı sıra kimlikçi, nostaljik unsurlara vurgu yapan, otoriter yönleri baskın, güvenlik endişelerini öne çıkaran, disiplinci muhafazakâr bir cumhuriyet anlayışının da güçlendiğini görüyoruz (İnsel, 1998).

Bahse konu muhafazakâr cumhuriyetçilik, uluslararası bağlamın ve ulusal güncel meselelerinin karşılıklı etkileşiminden beslenen bir gündeme sahip olmuştur. Uluslararası düzeyde baş gösteren Fransa’daki cumhuriyet tartışmalarının ve Anglosakson demokrasisine karşı Fransız cumhuriyetçiliğinin karşı karşıya getirilişi, Türkiye’nin 90’lı yıllardaki Kürt sorununun hararetlendiği ve İslami siyasetin yükselişe geçtiği bir dönemle çakışmıştır. Bir kere İslamcılık ve Kürt sorunu, daha önce bahsettiğimiz, Cumhuriyet’in kuruluş döneminden itibaren

tartışmaya kapalı tutulmuş “ortak iyi” anlayışına yönelik bir meydan okuma potansiyeli taşıyordu. Kürt meselesi üniter devlet ve ulusal kimlik tasarımına, İslami siyaset ise devletin laik kodlarına ve seküler toplum idealine karşı bir başkaldırı olarak değerlendirilebilirdi. Buna ilaveten küreselleşme sürecinin hızlanması ve neoliberalizmin hâkim paradigma haline gelmesiyle, sosyal devletin ve kamusal değerlerin aşınmasından şikayetçi bir kitle ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmelere karşı tepkisini ulusalcı bir tonda ifade eden, çözümü Cumhuriyet’in kuruluş dönemindeki kodlarına dönmekten geçtiğini savunan nostaljik bir muhafazakâr cumhuriyetçilik anlayışının türediğini görüyoruz. Muhafazakâr cumhuriyetçi düşüncenin temsilcileri, sosyal devletin çözüldüğünden ve laikliğin içinin boşaltıldığından yakınırken, bu sürecin neoliberalizmin ve küreselleşmenin ajanları olarak hareket eden İslamcılar ve Kürtler eliyle yürütüldüğünü iddia ediyorlardı. Onlara göre bu aktörlerin hedeflerine ulaşabilmeleri demokrasi sayesinde mümkün olabiliyordu.

Gelinen noktada, demokrasiyi artık cumhuriyet için bir tehdit ve tehlike kaynağı olarak gören bir yaklaşım baskın hale gelmiştir. Demokrasiye karşı güçlenen antipatinin cumhuriyetçi teoriye içkin tarihsel kuşukculukla kısmen örtüşen ama büyük oranda ondan farklılaşan bir boyutu vardır. Burada cumhuriyetçiliğin özgürlükleri ihlal etmenin bir aracı ve otoriterliğin payandası haline gelebileceği endişesiyle demokrasiye dair ortaya koyduğu çekincelerden söz etmek pek mümkün değildir. Daha ziyade kuruluş döneminde belirlenen ve değiştirilmesi istenmeyen “ortak iyi” ilkelerinin zarar görmesinden duyulan bir endişe ağır basmaktadır. Seçimle işbaşına gelmiş iktidarların politik programlarının “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin” kodlarını değiştirme ihtimalinden korkulmaktadır. Cumhuriyetle demokrasiyi zıt kutuplara yerleştiren bu perspektiften cumhuriyet laikliği, Atatürkçülüğü ve çağdaşlığı temsil eder vaziyetteyken, demokrasi ise “şeriatın”, “bölücülüğün”, “Sevrin”, “numaracılığın” güçlenmesine hizmet eden bir yönetim anlayışına karşılık geliyordu.⁶ Geriye dönüp bakıldığında çok partili hayata geçiş ya da 1950 sonrası dönem ise “karşı devrim” sürecinden başka bir şey değildir. “Gerçek cumhuriyetin altın çağı” bu tarihten öncesinde yaşanmıştır. Muhafazakâr cumhuriyetçilik açısından, Regis Debray’in fikirlerini çağrıştırır biçimde, cumhuriyetin salt bir siyasal rejim olmanın ötesinde geniş bir toplumsal ideal ve inançlar bütünü temsil eden bir değerler kümesi olarak yüceltildiğini görüyoruz. Böylesine anlamlı bir cumhuriyet konsepti karşısında demokrasinin vaat ettikleri ise yozlaşmışlık ve halk dalkavukluğundan başka bir şey değildir. O nedenle demokrasinin yerel düzeydeki bu zarar verici etkilerine karşı cumhuriyetin evrensel değerlerini korumak gerekliliği bir zaruret

⁶ Suna Kili'nin şu ifadeleri muhafazakâr cumhuriyetçi perspektiften, Cumhuriyet'in demokrasinin beraberinde getirebileceği tehlikelere karşı korunma alanı olarak görüldüğünü açıkça göstermektedir: “Demokrasiyi kullanarak ülkeyi bölmeyi, parçalamayı hatta şeriatı getirmeyi amaçlayabilirsiniz. Cumhuriyeti numaralayıp, Cumhuriyeti kendine özgün felsefesinden uzaklaştırmaya çalışabilirsiniz. Kısacası, bölücülüğü, parçalamayı, Sevrî, Cumhuriyeti numaralamayı, şeriatı getirmeyi hep demokrasiyi kullanarak ve demokrasi adına yapabilirsiniz. Sosyal adaleti yok eden, toplumsal dengesizlikleri körükleyen denetimsiz küreselleşmeyi savunabilirsiniz. Ancak tüm bu saydıklarına Cumhuriyet, gerçek Cumhuriyetçi anlayış tepkisiz, tarafsız kalamaz Demokrasiyi kullanarak, laik Cumhuriyet otoritesini yok etme girişimlerine direnme Cumhuriyet adına, Cumhuriyetçilik adına direnme en doğal hakkımızdır (Kili, 2002: 36).”

haline gelmektedir. Bu iki ideali birleştirme ideali ise beyhude bir çabadır (Hanioglu, 2006: 187-90).⁷

1990’larda gündeme gelen “İkinci Cumhuriyet” tartışması da cumhuriyet-demokrasi geriliminin bir başka vechesidir. Her ne kadar isimlerinde ironik şekilde “cumhuriyetçiler” tamlaması bulunsa bile, bu informel oluşumun başlattığı tartışmayı Anglosakson demokrasi modeli taraftarlarının Fransız cumhuriyetçiliğine karşı bir meydan okuyuşu olarak değerlendirebiliriz. İçerisinde pek çok liberal ismin sayılabileceği bu grubun “İkinci Cumhuriyetçiler” olarak anılması ise muarızlarının onları pejoratif şekilde adlandırmasının bir ürünüdür. Yoksa bu oluşumun cumhuriyetçilikle ilgili bir tartışma açma hedefinden ya da cumhuriyetçi siyasal felsefeye dönük herhangi bir iddiasından söz edilemez. (Kutlu, 2011: 152). “İkinci Cumhuriyetçiler” daha ziyade Soğuk Savaş’ın sona erdiği, Sovyetlerin dağıldığı, küreselleşme ve yeni dünya düzeni gibi birtakım uluslararası dinamiklerin etkili olduğu bir süreçte cumhuriyetin temel niteliklerini dönüştürme talebiyle öne çıkmıştır. Türkiye’nin bir cumhuriyet olduğunu ancak gerçek manada bir demokrasi olmadığını savunan bu entelektüel ve yazar grubu, devletin liberal bir dönüşüme tabi tutulmasını savunmuştur. İdeolojilerin krizinden ve “Tarihin Sonu”ndan bahsediliyorken Türkiye, başta Kemalizm olmak üzere, modası geçmiş bütün ideolojik yüklerinden kurtulmalıydı. Yapılması istenen reformlar sonrası kurulacak metaforik İkinci Cumhuriyet’in temel değeri demokrasi olmalıydı. Tabii bu demokrasi daha ziyade neoliberal paradigmanın ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir modeli öngörmektedir. Burada piyasa ekonomisiyle halkın taleplerini, Kemalizm’le devletçiliği özdeşleştiren bir yaklaşım öne çıkmaktadır. Eğer demokrasi halkın egemenliği demekse, halkın ekonominin de sahibi olması icap ediyordu ve bunun yolu da piyasa ekonomisi koşullarının yerine getirilmesinden geçmekteydi (Altan, 1992).

Neoliberal öncüllere dayanan bu demokrasi kavrayışı dönemin ruhundan fazlasıyla etkilenmiştir. 1980’li yıllarda yükselen neoliberalizmin demokrasi tanımında, “üretkenlik”, “piyasa” ve “demokrasi” birbirine bağlı şekilde tanımlanırken, bu unsurlar arasında bir eşdeğerlik ilişkisi olduğu varsayılmıştır (Erdoğan ve Üstüner, 2005: 660). Demokrasinin piyasaya indirgenmesine politik rekabetin değersizleştirilmesi, içinin boşaltılması ve “siyasalın reddi” gibi süreçlerin de eşlik ettiğini belirtmek gerekir (Brown, 2021: 94). İkinci Cumhuriyetçi söylem de bu ön kabullere sahip olması itibarıyla demokrasinin liberalleştirilmesi talebinin bir örneğini bize sunar. Türkiye’nin Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren fazlasıyla değer yüklü bir siyasal düzene ve ideolojik rejime dayanması buradaki eleştirinin çıkış noktasıdır. Kamusal tartışmaya bütünüyle nüfuz eden Kemalizm, laiklik, ulus-devletçilik, milliyetçilik, İslam gibi ideolojik meseleler bireylerin ve siyasal alanın özerkliğini kısıtlayan bir niteliğe sahiptir (Gürpınar, 2022:185-86). “Türk-Kürt”, “laik-İslamcı” şeklinde kamplara ayrılmış bir toplum yaratan antagonizmalar ise devletin küçültülmesi, sivil toplumun

⁷ 1999’da kitaplaştırdığı yazılarına “Ben Demokrat Değilim” ismini veren Ahmet Taner Kışlalı, “demokrasinin olanaklarını demokrasiyi yıkmak için kullananların, demokrasi adına Cumhuriyet’in temellerine kazmayı vuranların ‘demokrat’ yaftası taşıdıkları bir yerde” demokrat olmak istemediğini söylemişti (Kışlalı, 1999).

güçlendirilmesi ve piyasa ekonomisine alan açılması yoluyla ortadan kaldırılabilecektir (Erdoğan ve Üstüner, 2005: 660-64).

Siyasetin bu şekilde piyasa ekonomisinin önündeki engelleri kaldırmak için başvurulan teknik bir mesele olarak görüldüğü ve demokrasinin sadece seçimlerin ve referandumların varlığına indirildiği bir yaklaşım kamu yararının gözetilmesi, yurttaşlık bilincinin önemsenmesi, bir dizi etik-politik değer etrafında kolektif uzlaşma ve ortak hukuka bağlılık gibi temel esaslar üzerinde yükselen cumhuriyetçi felsefeyle bir tezat halindedir. Bu koşullar altında devlet ortak yararı temsil eden, halka ait kolektif bir yapı olmaktan çıkarak, belirli şahıs ve grupların çıkarlarını gözeten ayrımcılığın ve eşitsizliğin sürmesine hizmet eden bir aygıt dönüşmektedir (Saraçoğlu ve Bedirhanoglu, 2023: 389). Cumhuriyetle demokrasinin ayrı düşmesi böylesi bir konjonktürde gerçekleşmektedir. Birbirine sıkı sıkıya bağlı ilkeler ve değerler silsilesi olarak kavranan Cumhuriyet'in ortadan kaldırılmak istendiği, ulus-devletin kimlik kodlarının değiştirilmeye çalışıldığı, temel fonksiyonlarını gerçekleştirebilmekten aciz bir duruma düşürüldüğü kaygısı reaksiyoner bir ruh haline bürünebilmektedir. Bu halet-i ruhiye nostaljik bir cumhuriyet algısını harekete geçirirken, altın çağ olarak nitelendirilen kuruluş döneminin kodlarına geri dönebilme arzusunu dile getirmektedir. Nitekim bu tepkisellik neticesinde -demokrasi cephesinin temsilcileri olmaları itibarıyla- liberallerden, solun bazı kesimlerine, İslamcılardan Kürtlere uzanan bir yelpazedeki farklı gruplar iç düşmanlıkla, bölücülükle, kökü dışarıda olmakla, emperyalizme hizmet etmekle suçlanabilmiştir. Bu reaksiyoner siyasi duruş 2000'li yıllarına başında muhafazakâr cumhuriyetçiliğin ulusalcılığa evrilerek daha da keskin bir forma bürünmesine sebep olmuştur (Gürpınar, 2011).

Öte yandan askeri ve sivil bürokrasinin aktivist ve müdahaleci tutumunu vesayetçilik olarak değerlendiren liberal muhafazakâr kesimin demokrasiyi temsil iddiasının, katıksız düzeyde bir popülist söylem ve içeriğe sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle ulusalcı tepkiselliğin muhatabı konumundaki Ak Parti, merkez sağ geleneğin milli irade vurgulu demokrasi anlayışını daha ileri bir boyuta taşıyarak tam teşekküllü popülist bir siyasal rejim inşa etmiştir. Ak Parti, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süregelen egemenliğin öznesi olacak milletin/halkın tanımının kimlerden müteşekkil olacağı ve bunu temsil etme hakkını kimin üstleneceği tartışmasını nihayete erdirmek istemiştir. Bu doğrultuda kendisine benzer popülist aktörlerin yapmaya çalıştıkları gibi, otantik halkın tek meşru temsilcisi olma iddiasını ileri sürerek, demokrasinin boş ve rekabete açık olması gereken iktidar koltuğunu kalıcı olarak doldurmayı amaçlamıştır (Müller, 2016: 180-81). Milleti temsil eden yegâne meşru aktör olduğu temasını işleyerek, mücadele ettiği karşı bloğu vesayet odakları şeklinde kodlamış ve onları halkın/milletin değerlerinden uzak seçkinler olmakla itham etmiştir. Seçkinlere karşı millet olarak kurguladığı iki kutuplu bir siyasal kurguda, 27 Nisan muhtirasını, kapatma davasını, hükümet karşıtı kitlesel Cumhuriyet mitinglerini, AYM'nin 367 kararını hep bu popülist çerçeve içerisine yerleştirmiş ve her seferinde vesayetçiliğe karşı demokrasinin savunucusu rolünü tahkim edebilmeyi başarmıştır (Bora, 2017: 479). Bu mücadele sırasında halkın/milletin iktidarının önündeki asıl engeller olarak sunduğu bürokrasiye, devlet seçkinlerine ve kurumlarına karşı bir sağkalım savaşı yürüttüğü anlatısını tekrarlayarak, gücünü

sınırlama imkânı olan bütün denge ve denetleme mekanizmalarına ve bağımsız kuruluşlara karşı antipatisini dile getirmiştir. Nihayet 2017 yılında parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı sistemine geçişi öngören anayasal düzenlemelerin kabul edilmesiyle birlikte, milletin iktidarının önünde bir ayak bağı olarak gördüğü, anayasal düzen kapsamında ihdas edilmiş denge ve denetim mekanizmalarının kontrol edici ve sınırlayıcı etkilerinden bağışık olma imkanına kavuşmuştur. Lideri tam yetkilendiren ve sistem içerisinde sorumsuz hale getiren yeni anayasal düzen kapsamında popülist bir rejim inşa etmeyi başarmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada cumhuriyetin ilanı sonrasındaki Türk siyasal hayatının yüz yıllık deneyimi cumhuriyet-demokrasi ilişkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Tarihsel süreçte cumhuriyet ve demokrasinin yaşadığı gergin ve çatışmalı ilişkinin yansımalarını Türkiye özelinde de gözlemleyebilmek mümkündür. Her iki kavramın da çok anlamlı ve farklılaşan yapısı Türk siyasetinde onlara yüklenen değeri de doğrudan biçimlendirmiştir. Özellikle ulus-devlet inşası sürecindeki rolü ve kurucu kadronun ona attığı misyon sebebiyle cumhuriyetin oldukça geniş bir yoruma sahip olduğunu görüyoruz. Cumhuriyetin Türkiye bağlamına özgü bazı anlamlarıyla, felsefi geleneğe mahsus temel ilkelerin kimi noktalarda çelişkiye düştüğü iddia edilebilir. Örneğin cumhuriyetçiliğin tarihsel misyonunun özgürlüğün korunması ve iktidarın sınırlandırılması etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz. Türkiye’de ise cumhuriyet, ulus-devlet inşa sürecine rehberlik eden misyonu sebebiyle gücün tek elde toplandığı, lider merkezli otoriter yönü baskın bir yönetim anlayışını ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet idaresi monarşiye son vermiş ve yaptığı birçok inkılap sayesinde özgürleşmenin önünü açmış olsa bile, özgürlük ideali bu otoriter yönetim mantığından etkilenmiştir. Her şeyden evvel cumhuriyetçi siyaset teorisi, temel ilkesi olan özgürlüğü tesis etmek ve korumak için hem iktidarı hem de devleti sınırlamayı ve kısıtlamayı amaçlamıştır. Türkiye’de ise devletle özdeşleştirilmiş bir cumhuriyet tasavvurunun yerleşikliği bu bakımdan bir anomali yaratmaktadır. Özyönetim ilkesine hassasiyet göstermeden, yurttaş katılımına kapalı şekilde, devletin kurucu kadrosu tarafından şekillendirilen “ortak iyi” ilkeler dizisinin özgürleşmeden ziyade baskıcılığa kapı araladığını söyleyebiliriz. Bu bakımdan liberalizmin cumhuriyetçiliğin “ortak iyi” mefhumunun çoğulculuğu öldüreceği ve tek tipleşmeye sebep olacağı yönündeki eleştirisini makul gösteren bir durum ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş cumhuriyetçi teoride “ortak iyi”, bireyleri tahakkümden koruyarak özgürlüğe öncelik veren yasal ve kurumsal bir çerçeve içinde yeniden tanımlanmaktadır. Ancak Türkiye’nin muhafazakâr cumhuriyetçi modelinde “ortak iyi” kavramı iki ana sütun etrafında inşa edilmiştir: Müslüman-Türklük temelinde bir ulusal kimliğin tesisi ve devletin pozitivist dünya görüşü doğrultusunda vatandaşların içselleştirmesi beklenen katı bir laikliğin teşvik edilmesi. Bu koşullandırma iki temel sonuca yol açmaktadır. Birincisi, homojen bir Türk kimliğini merkeze alan bu yaklaşım, Cumhuriyet’in *ethos*’unun *ethnos* temelinde kurgulanmasına sebep olurken cumhuriyetçiliğin daha çoğulcu ve özgürlükçü bir açılım sergileyebilmesini engellemiştir (Bora, 2017: 135). İkinci olarak, laiklik ilkesinin katı ve dışlayıcı bir şekilde uygulanması da tek tip bir yurttaş modelini teşvik etmiştir.

Cumhuriyet-demokrasi dikotomisinin diğer kutbunda ise demokrasi adına Kemalist inkılapçılığı eleştiren grup yer almaktadır. Onların özellikle tek parti dönemine dair şikayetlerinin merkezinde, cumhuriyetin belirlediği “ortak iyi” konseptinin halk katılımı olmaksızın oluşturulduğu ve lider odaklı kuvvetler birliği ilkesinin diktatörlüğe alan açabileceği hususları vardır. Öte yandan ağırlıklı olarak liberal-muhafazakâr kesimden müteşekkil bu kesimin, cumhuriyetçilerle pek çok noktada uzlaşma içinde olduğu da ortadadır. Örneğin devlet merkezli bakış açısının özgürlüklere göre öncelikli tutulduğu bir perspektif baskın vaziyettedir. Onlar rahatsızlıklarını daha ziyade laikliğin devlet-toplum ilişkilerindeki rolüyle ilgili meselelerde belli etmektedirler. Ulus-devletin çoğunluğunu oluşturan ve kendisini asli unsur olarak gören Müslümanların temel değer ve hassasiyetlerinin laiklik adına ihmal edilmesinden şikayetçidirler. Devletin teşekkülünde dini ve muhafazakâr değerlerin dışlanmasından yakınır. Demokrasiye de söz konusu halk çoğunluğunun taleplerini yansıtacak ve onların siyasal temsilini sağlayacak bir araç olarak değer biçerler. Ne var ki bu temsil pratiği de seçimlerde oy kullanımı ve halkın bedene büründüğü liderin yetkilendirilmesiyle sınırlı bir niteliğe sahiptir. Bu araçsal demokrasi konseptinde, halkın temsil iradesini üstlenen seçilmiş yönetimin herhangi bir şekilde sınırlandırılması da kabul edilmez görülür. Bu nedenle demokrasiyi savunma iddiasındaki kesimin, tek parti döneminde şikâyet ettikleri kuvvetler birliği ilkesini benimser nitelikte eylem ve söylemlerde bulunmuş olmaları şaşırtıcı değildir. Erkler ayrılığı prensibi, denge ve denetleme mekanizmaları, özerk kurum ve kuruluşların varlığı gibi birtakım anayasal demokrasiye ait mefhumlara halk iktidarını kısıtlayan unsurlar olarak karşı çıkan pozisyonlarını, onların popülist vasıflarının bariz göstergeleri olarak değerlendirebiliriz. Farklı çıkış noktalarıyla da olsa, özgürlükler karşısında devlete verdikleri öncelikli rol ve güçler ayrılığı prensibine duydukları antipati onları pek çok noktada Kemalist cumhuriyetçilikle ortaklaştırmaktadır. Ayrıca halk iktidarı adına çoğunlukçu bir yönelim içerisinde olmaları ve azınlıkların haklarına ve taleplerine karşı mesafeli duruşları, otoriterliğe eğilimli olabileceklerini göstermektedir. Bu da esasında, cumhuriyetçi teorinin, demokrasinin popülist sapmaya müsait olduğuna dönük eleştirilerini ve çoğunlukçu bir yönetimi beraberinde getirerek baskıcılığa evrilebileceği endişelerini haklı çıkaran bir nokta olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, Hannah Arendt'in savunduğu tarzda farklılık ve çoğulluk ilkelerine dayalı bir cumhuriyetin Türkiye'de hayata geçirilemediği açıktır. Arendt, gerçek demokrasinin ve ideal bir kamusal alanın, kolektif karar alma ve siyasi eylem için temel oluşturan bireysel farklılıkların tanınmasına bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Arendt, 1998: 175-76). Ancak, hem muhafazakâr cumhuriyetçi “ortak iyi” kavramı hem de popülist demokraside görülen dışlayıcı ve yekpare halk anlayışı, bu türden bir farklılık nosyonuna yer vermekte başarısız olmaktadır. Bu dinamikler, Türkiye'de cumhuriyet ve demokrasi arasındaki sorunlu ilişkiyi derinleştirmektedir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, Türk siyasetinin muhafazakâr nitelikteki bir cumhuriyetçilikle, popülist vasıfları baskın bir demokrasi arasında salınım gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu da sürekli krizler yaşayan, askeri müdahalelerle kesintiye uğrayan, meşruiyet bunalımları yaşayan, temel hak ve

özgürlüklerin kolaylıkla ihlal edilebildiği, otoriter eğilimleri güçlü bir siyasal yönetim anlayışının hâkimiyetini beraberinde getirmektedir. Bugün geldiğimiz noktada da Türkiye benzer siyasal koşullardan muzdarip gibi görünmektedir. Türkiye'nin muhafazakâr cumhuriyetçilik ve popülist demokrasi açmazından kurtulabilmesinin yolu ise demokratik bir cumhuriyetçilik inşa etmesine bağlıdır. Yurttaşların katılımına ve inisiyatif alabilmesine alan açan, özgürlüklerin önceliklendirildiği bir “ortak iyi” anlayışını, halkın her kesiminin yönetime dahil edildiği, çoğulcu ve hukuka dayalı anayasal bir demokrasiyle birleştirmek, Türkiye'nin döngüsel krizlere yatkın siyasal sisteminin daha istikrarlı ve daha müreffeh bir hale gelmesini sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr. Öğr. Üyesi Cihan UZUNÇAYIR tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, A. (2011). Nizamlı Hürriyet. Doğu-Batı, (57), 225-229.
- Ağaoğulları, M. A. (2023). Antik Roma'dan Fransız Devrimi'ne Cumhuriyetçi Düşünce. Mülkiye, 47(5), 11-55.
- Akyol, T. (2023). Neden 29 Ekim? Cumhuriyet'in İlanına Giden Yol. İstanbul: Doğan Kitap.
- Altan, M. (1992). “İkinci Cumhuriyet” Nedir, Ne Değildir? Türkiye Günlüğü, (20), 10-14.
- Arendt, H. (1998). The Human Condition (2. ed., repr.). Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Başkır, Ü. D. (2022). Cumhuriyet. M. A. Ağcan (Ed.), Çağdaş Siyaset Teorisi içinde (ss. 349-379). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berlin, I. (1969). Four Essays on Liberty. Oxford paperbacks, 116. London, New York [etc.]:Oxford U.P.
- Bilgin, N. (1998). Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği. A. Ünsal (Ed.), 75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru içinde (ss. 139-151). İstanbul: TETTV.
- Bora, T. (2006). Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Cumhuriyetçiliği. Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar içinde (ss. 17-43). İstanbul: Birikim Kitapları.
- Bora, T. (2017). Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2022). Nilgün Tokar'le söyleşi: Liberal Değerler ve Liberal Kalamayan Liberaller... Birikim, (393-94), 6-16.
- Bora, T. (2023). Demirel. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brennan, G. ve Lomasky, L. (2006). Against Reviving Republicanism. Politics, Philosophy & Economics, 5(2), 221-252.
- Brown, W. (2021). Neoliberalizmin Harabelerinde: Batı'da Antidemokratik Siyasetin Yükselişi. (B. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Coşar, S. (1998). Türk Liberalliği Üzerine. Birikim, (110). <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-110-haziran-1998/2305/turk-liberalligi-uzerine/3835> adresinden erişildi.
- Coşar, S. (2011). Kamusuzluğu Tahayyül Edebilmek: Türkiye'de Liberal Düşünce. Doğu-Batı, (57), 117-137.
- Çınar, M. (2005). Kemalist Cumhuriyetçilik ve İslamcı Kemalizm. Y. Aktay (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/İslamcılık içinde (C. 6, ss. 157-177). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çınar, M. (2023). Arızaları ve Açılımları ile Türkiye Demokrasi Tarihi. M. Çınar (Ed.), Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç içinde (ss. 489-515). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dagger, R. (2011). Republicanism. G. Klosko (Ed.), The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy içinde (ss. 701-711). Oxford University Press.
- Debray, R. (1989). Cumhuriyetçi misiniz, demokrat mı? (A. Arslan, Çev.). 4 Eylül 2023 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/9183305-Cumhuriyetci-misiniz-demokrat-mi-regis-debray-ceviren-prof-dr-ahmet-arslan.html> adresinden erişildi.
- Demirel, T. (2011). Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Erdoğan, N. ve Üstüner, F. (2005). 1990'larda "Siyaset Sonrası" Söylemler ve Demokrasi. M. Yılmaz (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Liberalizm içinde (ss. 658-667). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erozan, B. (2011). Ahmet Ağaoğlu ve "Nizamlı Hürriyet": Bir Cumhuriyetçi Yorum Denemesi. Doğu-Batı, (57), 197-225.
- Erozan, B. (2016). Republican Conception of Liberty in Early Republican Turkey and its Contemporary Implications. Philosophy & Social Criticism, 42(4-5), 429-439.
- Ersanlı, B. (2024). Türkiye Cumhuriyeti ve Mahsus/Hassas Tarihi. A. Köse Badur ve E. Ülker (Ed.), Cumhuriyetin Siyasal ve Düşünsel Serencamı içinde (ss. 231-249). Ankara:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gaus, G. F. (2003). Backwards Into The Future: Neorepublicanism As A Postsocialist Critique of Market Society. Social Philosophy and Policy, 20(1), 59-91.
- Gürel, Ö. E. (2024). Cumhuriyetçilik ve Muhallık Arasında Türkiye'de Liberal Düşüncüyü Tartışmak. Cumhuriyet'in 100 Yılı Siyasî Düşüncelerin Bir Muhasebesi içinde (ss.273-293). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gürpınar, D. (2011). Ulusalçılık: İdeolojik Önderlik ve Takipçileri. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Gürpınar, D. (2022). Küstah ve Cüretkar: Türkiye'nin Doksanlı Yılları. İstanbul: Telemak Kitap.
- Haakonssen, K. (2017). Republicanism. R. E. Goodin, P. Pettit ve T. Pogge (Ed.), A Companion to Contemporary Political Philosophy içinde (1. bs., ss. 729-735). Wiley.
- Hammersley, R. (2020). Republicanism: An Introduction. Cambridge, UK ; Medford, MA: Polity.
- Hanioglu, M. Ş. (2006). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet Siyaset ve Tarih. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Held, D. (1998). Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş. Cogito, (15), 27-67.
- İnsel, A. (1998). Cumhuriyet ve Demokrasi. Birikim, (115). <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-115-kasim-1998/2309/cumhuriyet-ve-demokrasi/6365> adresinden erişildi.
- Kahraman, H. B. (2023, 1 Kasım). Türkiye'nin 100 yıllık Cumhuriyeti: İkili Yapının Esrarı...Yeni Arayış. <https://yeniarayis.com/hasanbulentkahraman/turkiyenin-100-yillik-cumhuriyeti-ikili-yapinin-esrari/> adresinden erişildi.
- Kalaycıoğlu, E. (2024). Cumhuriyet ve Demokrasi: Halk Tarafından Yönetim Ama Nasıl? A.Köse Badur ve E. Ülker (Ed.), Cumhuriyetin Siyasal ve Düşünsel Serencamı içinde (ss. 1-17). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (1994). Cumhuriyet ya da Birey Olmak. Kızılay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kışlalı, A. T. (1999). Ben Demokrat Değilim, Kızılay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kili, S. (2002). Cumhuriyet ve Demokrasi. Ö. Ozankaya (Ed.), Cumhuriyet ya da Demokrasi içinde (ss. 25-39). Ankara: TC Kültür Bakanlığı.
- Kutlu, A. (2011). Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye'deki Evrimi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kutlu, A. (2023). Cumhuriyet ve Kavramsal Komşuları Monarşi, Devlet ve Demokrasi: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(3), 469-482. doi:10.37880/cumuiibf.1294877
- Laborde, C. (2013). The Oxford Handbook of Political Ideologies. M. Freeden ve M. Stears (Ed.), Republicanism içinde (C. 1, ss. 513-535). Oxford University Press.
- Lovett, F. (2019). Republicanism and Democracy Revisited. Y. Elazar ve G. Rousselière (Ed.), Republicanism and the Future of Democracy içinde (ss. 117-129). Cambridge University Press.

- Lovett, F. (2022). Republicanism. (E. N. Zalta ve U. Nodelman, Ed.) Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/republicanism> adresinden erişildi.
- Mert, N. (2023a). Cumhuriyet Tarihini Yeniden Okumak. N. Mert (Ed.), Cumhuriyet Tarihini Yeniden Okumak içinde (ss. 19-77). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mert, N. (2023b, 28 Ekim). 100. Yılında Cumhuriyet'i Tartışmak. Yeni Arayış. 21 Nisan 2024 tarihinde <https://yeniarayis.com/nuraymert/100-yilinda-cumhuriyeti-tartismak/adresinden> erişildi.
- Müller, J.-W. (2016). Populism (against Democracy). P. Nolte (Ed.), Transatlantic Democracy in the Twentieth Century içinde (ss. 171-188). De Gruyter.
- Öztürk, A. (2023, 30 Ekim). Demokrasiyi Cumhuriyetle Aşmak. 25 Mart 2024 tarihinde <https://yeniarayis.com/armaganozturk/demokrasiyi-cumhuriyetle-asmak/> adresinden erişildi.
- Parla, T. (1991). Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları (Cilt 1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pettit, P. (1997). Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pettit, P. (2019). The General Will, the Common Good, and a Democracy of Standards. Y. Elazar ve G. Rousselière (Ed.), Republicanism and the Future of Democracy içinde (ss. 13-40). Cambridge University Press.
- Rousselière, G. ve Elazar, Y. (2019). Introduction: Republicanizing Democracy, Democratizing the Republic. Y. Elazar ve G. Rousselière (Ed.), Republicanism and the Future of Democracy içinde (ss. 1-10). Cambridge University Press.
- Saraçoğlu, C. (2023). Soyutta ve Somutta Cumhuriyet: Türkiye Üzerine Çıkarımlar. Cumhuriyetçilik ve Cumhuriyetler: Düşünceyi Derinleştirmek Pratiği Sorgulamak içinde (ss. 25-41). Ankara: Nika Yayınevi.
- Saraçoğlu, C. ve Bedirhanoglu, P. (2023). Neoliberalizm Döneminde Demokrasi-Cumhuriyet Bağının Kopuşu: Demokrasi Nereye. M. Çınar (Ed.), Demokrasi: Kavram, Kurum, Süreç içinde (ss. 375-393). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2018). Toplumun Politik Kurumlandırılması: Anayasalcılık-Cumhuriyetçilik Bağı. Felsefelogos, 2(69), 71-81.
- Sarıbay, A. Y. (2023, 30 Ekim). Cumhuriyetçiliğin Politik Mantığı. 12 Nisan 2024 tarihinde <https://yeniarayis.com/aliyasaribay/cumhuriyetciligin-politik-mantigi/> adresinden erişildi.
- Skinner, Q. (1998). Liberty Before Liberalism. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Tocqueville, A. de. (2016). Amerika'da Demokrasi. (S. Sertdemir, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toker, N. (2005). Türkiye'de Liberalizm ve Birey. M. Yılmaz (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Liberalizm içinde (C. 7, ss. 103-39). İstanbul.
- Toker, N. ve Tekin, S. (2002). Batıcı Siyasal Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyetten Kamusuz Demokrasiye. Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/Modernleşme ve Batıcılık içinde (C. 3, ss. 82-106). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçel, A. (2010). Bir Siyaset Felsefesi: Cumhuriyetçi Özgürlük. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları Siyaset Bilimi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunçel, A. (2023). Tarihsel Bir Perspektiften Cumhuriyet(ler) ve Yurttaşları. S. Saç (Ed.), Cumhuriyetçilik ve Cumhuriyetler: Düşünceyi Derinleştirmek Pratiği Sorgulamak içinde (ss. 141-167). Ankara: Nika Yayınevi.
- Turnaoğlu, B. (2017). The Formation of Turkish Republicanism. Princeton: Princeton University Press.
- Urbinati, N. (2012). Competing for Liberty: The Republican Critique of Democracy. American Political Science Review, 106(3), 607-621.
- Urbinati, N. (2019). Democracy and Republicanism: A Difficult Partnership. Y. Elazar ve G. Rousselière (Ed.), Republicanism and the Future of Democracy içinde (ss. 152-170). Cambridge University Press.
- Uslu, A. (2024). Aristokratların Cumhuriyeti, Baldırıçlıkların Cumhuriyeti: Roma Res Publica'sından Fransız Devrimi'ne Cumhuriyet Fikirleri. A. Köse Badur ve E. Ülker (Ed.), Cumhuriyetin Siyasal ve Düşünsel Serencamı içinde (ss. 17-35). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Üstel, F. (2023, 22 Temmuz). Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılını Yurttaşlık Bağlamında Düşünmek. <https://www.gazeteduvar.com.tr/cumhuriyetin-ikinci-yuzyilini-yurttaslik-baglaminda-dusunmek-haber-1628891> adresinden erişildi.
- Yolsal Murteza, E. (2023). Güncel Cumhuriyet Tartışmalarında Klasikleri Diriltmek. G.Ateşoğlu ve K. Gülenç (Ed.), Cumhuriyet Fikri: 100. Yıl Anısına içinde (ss. 40-54). İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Zabcı, F. (2017). Kamusalılık ve Sivil Toplum Arasında Cumhuriyet. B. Çukurova ve F. Çakmak (Ed.), Cumhuriyetin Kazanımları içinde (ss. 87-99). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınevi.
- Zabcı, F. (2020, 1 Kasım). Cumhuriyetin Ruhu (ilkesi) Erdemdir. Birgun.net. 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.birgun.net/makale/cumhuriyetin-ruhu-ilkesi-erdemdir-321276> adresinden erişildi.
- Zabcı, F. (2023). Demokrasi Düşüncesinin Doğuşu ve Gerilimleri. M. Çınar (Ed.), Demokrasi Kavram, Kurum, Süreç içinde (ss. 23-47). İstanbul: İletişim Yayınları.

SUMMARY

The term 'republic' has been utilized in diverse ways within the literature. While its most common interpretation refers to a type of political regime, it is essential to recognize that the concept can also signify an ideological framework, a set of principles and values, and even a political theory. Broadly speaking, the republic can be defined in two primary ways: a narrow and a broad definition. The narrow definition of a republic pertains to a regime in which political power rests with the people, contrasting with power vested in a single individual, group, class, or dynasty, typically associated with opposition to monarchy. Conversely, the broad definition of a republic not only focuses on the source of political authority but also emphasizes whether this authority is exercised in line with ideals such as liberty, the public good, and the rule of law.

In Turkish political discourse, the republic is a highly value-laden concept, symbolizing a pivotal moment in the nation's modern history. This significance is closely linked to its broader interpretation, which encompasses multiple dimensions. Due to its association with popular sovereignty, its modernization mission, and its role in shaping the nation-state, the concept of the republic has taken on a variety of meanings. Consequently, the republic has often been conflated with democracy. The abolition of the monarchy and the transfer of power to the people were perceived as sufficient conditions for democracy, thus equating republican reforms with democratic progress. However, particularly during the early republican period, the transition to a pluralistic democratic order was postponed for an indefinite period, driven by priorities such as nation-state building and the implementation of reforms. During this time, an understanding of the common good was formulated by the republican founders, wherein citizenship was defined as adherence to these foundational principles. This conception of the "common good" included a vision of national identity based on Muslim Turkishness, the ideal of a secular society rooted in a secular state, and a focus on national development.

While the republic became synonymous with a set of values upheld by Kemalists, opposition to top-down revolution, state-centered modernization, and the primacy of individual sovereignty emerged as unifying themes for democrats. After the transition to a multi-party system, particularly among liberal-conservative groups, there was a growing self-identification as the faction representing democracy in opposition to the Republican People's Party (CHP), the bureaucracy, intellectual elites, and militant secularism. These groups criticized the Kemalist republicans for their elitism and perceived detachment from democratic principles, elevating free elections as the

principal manifestation of the people's will to determine governance. Identifying themselves as aligned with the nation's history, culture, and religion, these groups argued that they alone could authentically represent the national will. This notion of popular sovereignty was underpinned by a majoritarian and unrestricted vision of governance, with evident populist characteristics. When liberal conservatives came to power, they challenged the republican conception of the “common good”, particularly in relation to strict secularism, leading to periods of reformation and military intervention.

The 1990s introduced a new dimension to the republic-democracy tension, driven by both global and domestic developments. The end of the Cold War and the emergence of a new wave of democracy, accelerated by globalization, prompted a reassessment of the republic's relationship with democracy in Türkiye. The Kurdish issue and the rise of political Islam intersected with this global conjuncture, giving rise to a conservative interpretation of republicanism. This reactionary view perceived the consequences of democratization as a threat to the founding principles of the republic and the “common good”. Conservative republicanism thus fostered a nationalist reactionary stance, adopting a skeptical and antagonistic attitude towards democracy. Meanwhile, the Justice and Development Party (Ak Parti), representing the liberal-conservative faction in recent years, criticized Kemalist republicanism as an anti-democratic form of tutelage. Positioning itself as the defender of the people's will against elite rule, the Ak Parti framed its opposition as a struggle against tutelary structures, targeting institutions and organizations it accused of obstructing popular sovereignty. Ultimately, the Ak Parti succeeded in establishing a populist regime through constitutional amendments.